

Gustav Herwech

[...] Dissertatio Critico-Philosophica Qva Atheismum Fanaticismi Sive Bömii Naturalismum Et Spinozismum : Ex principiis & fundamentis sectæ fanaticæ, matris Pietismi, eruit, detegit, & ex tenebris in lucem protrahit

Rostochii: Typis Joh. Wepplingii, MDCCIX

<https://purl.uni-rostock.de/rosdok/ppn1886592624>

Druck Freier Zugang

Ru phis 1709

Herwech, Gustav

وَكَلَامُهُ الْإِلَهِيَّاتُ لِأَهْلِهَا وَمِنْ سِرِّهِ الْإِلَهِيَّاتُ
مَنْ قَدْ قَدَّمَ

DISSERTATIO CRITICO - PHILOSOPHICA
QVA

ATHEISMUM FANATICISMI

SIVE

BOMII NATURALIS-
MUM ET SPINO-
ZISMUM

Ex principiis & fundamentis
sectæ fanaticæ, matris
PIETISMI,

eruit, detegit, & ex tenebris
in lucem protrahit;

GUSTAWUS HERWECH

Ph: M.

Wermelandia Svecus

Rostochii, Typis JOH. WEPPLINGII, SER. PRINC.

ET ACAD. Typogr.

MDCCIX.

JLLUSTRISSIMO ET
CELSISSIMO
COMITI AC DOMINO
DOMINO
CAROLO
PIPER,

Sacræ, Regiæ Majestatis Sueciæ
summo status Ministro, Sena-
tori & Præcipuo Aulæ Mare-
schallo, Vniversitatis Upsali-
ensis Cancellario
&c. &c.

DOMINO meo gratiosissimo
^{ac}
Mœcenati Maximo

**ILLUSTRISIME VIR
DOMINE BENIGNISIME**

Vum cetera, pulcherrima
virtutum TUARUM decora,
colimus vehementer, & sus-
piciamus, VIR ILLUSTRIS-
ME, tum vero maxime ad-
miramur, singularem illum,
quo literas complecteris, & foves, amo-
rem, humanitatemque. Neque enim soles,
VIR EXCELLENTISIME, Musas Tuas,
quarum curam agis, ac patrocinium, licet
intempestivas saepe, & molestas, aditu un-
quam excludere, nec parvula chartarum
A munera

munera fastidire, aut literulas jejunas de-
spicere, quibus etiam infima Musarum
turba NOMEN TUUM colit & veneratur.
Quamvis autem regni negotia, gravio-
resque TE curæ distringunt, quam ut his
ludis otiosisque vacare possis: tamen ex illo,
in quo collocatus es fastigio, ad has, li-
cet humiles curas, sæpius haut ægre de-
scendis. Quum itaque TUARUM virtutum
monimenta, quæ in illustri loco posita,
omnium in se oculos animosque conver-
tunt, TEque ipsum, in clarissima orbis luce
versantem, intuemur; gaudemus vehemen-
ter, literas, quæ sua obscuritate contemnun-
tur sæpius, a Tuo ILLUSTRISSIMO NOMINE
lucem honoremque accipere. Et quia ad
TE, velut communem Mæcenatem, ca-
mænarumque nostrarum Præsidem,
omnes studiorum rationes referre debe-
mus, doctrinæque integritatem probare;
ego quoque hoc tantillum & observantiæ
meæ, & fidei monumentum extare vo-
lebam

lebam, contra absurdos hujus temporis
Fanaticos. Hi namque in præsenti-
tissimum discrimen nostram religionem
adducunt, & perinde ac Athei, illam pe-
nitus suisque radicibus evertere conantur:
licet recti magis sint & occulti veritatis
hostes. Omnis enim illorum doctrina ve-
lis quibusdam veluti obducitur, & my-
steriis involvitur, ac nescio quo fucō,
quibus coloribus, adeo speciola pingitur,
ut multos dudum amatores invenerit, tan-
to ejus amore flagrantēs, ut prius Sacram
Scripturam, quam patiantur, illam sibi e ma-
nibus excuti. Quo circa non inutilem
bono publico operam in eo me collocare,
arbitrabar, ut, quam possem, brevissima Fa-
naticismi lineamenta designarem, & suas
personatis Atheis larvas detraherem, osten-
deremque clarissimis argumentis, eandem
Fanaticis, atque Atheis, turpitudinem
deformitatemque inesse. TUAM itaque
gratiam favoremque imploro, MAGNE VIR,

A 3

Qvi

qui tam sollicitè pro vera religione caves,
ac Cujus omnes curæ, cogitationesque
pro patria evigilant. Tu enim & religio-
nis & pietatis studia, pulcherrimo exemplo
• conjungis ac consocias, & perniciosissimos
homines, Fanaticos, procul a nostris locis
penatibusque submoves, qui jam diu ad
nos viam affectant. Supplex, TE ILLUSTRIS-
SIME VIR, rōgo & obtestor, huic faveas co-
natui, ac literulas meas, Tuopatrocinio
tueri, beneficiisque ornare augereque, non
dedigneris: Ego preces vota que perennia
pro TUA TUORUMQUE salute nuncupo,

CELSITUDINIS TUÆ

addictissimus servus,

G. HERWECH.

PRÆFATIO.

Olet Judæis illud in ore versari prover-
bium, אין רגלים לשקר, quod ea sit
mendacii levitas, ut nullis sulta pedibus,
firmiter insiltere non possit; quin sua spon-
te, viribus destituta prociadat: sed tamen
fatendum est, tantam vim non nunquam
illi inesse, ut intra sua initia, se diu non
contineat, verum multis sensum incre-
mentis auctum, progrediarur longius, &

amplissimam latissimamque errandi viam faciat. Ita enim Fanati-
corum Philosophia est comparata, ut licet nihil illa sit turpius, ni-
hil corruptius; licet manifesta mendacii & atheismi signa osten-
dat; tamen adeo speciosis titulis nominibusque, tot lucis & le-
nociniis suam deformitatem occultat, ut aliorum suffragiis, auctori-
tatem sibi in dies acquirat, & occulta quadam via animis homi-
num suavissime irrepat. Forte etiam mireris, Benevole Lector, quæ
mea sit audacia, quod hujus Philosophiæ mysteria revelare susti-
neam, hominemque Fanaticum aggredi, gratia & faventibus mul-
torum sententiis subnixum, qui magis odio atque amoris, quam ve-
ritati subscribere solent. Quotusvisque est, ex hodiernis tur-
batoribus, qui Bômium illum vel scriptis publicis, licet dubiis
& perplexis, haut tamen obliqua sententia, non approbet, aut
suis non commendet vehementer; interim tamen insidiosis, & ad
fraudem compositis verbis, exquisitisque ambagibus, tam impo-
ritis, quam maturioris quoque judicii hominibus imponere sata-
gens. Scæpius profecto dolore sum affectus, quum tanto homi-
num favore, & benignioribus judiciis hunc Fanaticum commen-
dari, intelligerem; ut illos tot mortalium exempla & damna non
moveant, qui hujus Fanatici lectione insanierunt plane, & in du-
bitationum vortices sunt illapsi, quiqve ita in Fanatica Philoso-
phia ultro citroque constricti hæserunt, ut inde nunquam se ex-
plicare potuerint, & vel manifesti Athei, vel Epicurei sint facti.
Deploravi hanc fundi spiritualis, ecclesiæ nostræ calamitatem,
quæ in factiones magis magisque distrahitur, laceratur; hæc omnis
inde existit, quod multi Fanaticorum studio abripiantur, ab Ec-
clesiæ

[illegible]

netra

aetralibus maxima sanctioris scripturae mysteria evolvere &
 depromere possent, totumque sacro sanctae Trinitatis abyssum,
 horreo dicere, exhaustirent, praeseferunt. Ita Bômius quoque,
 qui in praefatione ad Auroram, par. 103. miraculum mundi, est
 Wunder der Welt, suum librum appellat, frequenter illas vo-
 ces, superbiae plenas, inculcat, dasi er wäre in der Dreineigkeit
 gestiegen: & diabolicis calumniis Theologos nostros, more Fa-
 naticorum perstringit, quod in hoc mysterio sunt infantes.
 Quia vero natura occulta quadam via in animos hominum in-
 fluit & illabitur, multoque vehementius, pro dolor! mentes
 illorum capit afficitque, quam spiritualium rerum amor, haec
 causa mihi esse videtur, quod Fanaticorum sive Philosophia si-
 ve perversa Theologia, naturalismi mater, blandissimis lenoci-
 niis quosdam, novarum rerum avidos permulceat. Fanatici
 itaque duce natura & magistra, perinde ut nos scriptura, u-
 tuntur; & licet aliquot sacrae scripturae dicta tanquam laceras
 particulas hinc inde decerpant & diripiant, illa tamen nusquam
 nisi in rem suam, & ut imponant simplicioribus, usurpant.
 Singularem quoque in eo astutiam tam Fanatici quam hodierni
 Pietistae adhibent, quod praesentium fastidium nauscamque in
 animis hominum excitent, suaque scripta, nulla re alia, nisi
 novitatis gratia commendent: Ad hunc vero Atheum refu-
 tandum, maximum mihi stimulum adjecit, quod viderem ejus prin-
 cipia palam nunc disseminari, & a novatoribus vel occulta vel
 manifesta ejus vestigia spargi & divulgari. His profecto riva-
 lis suam Philosophiam irrigavit Poiretus, & perinde sacram
 Theologiam male sanæ rationis adulterio inquinat, ad cujus
 Fanaticas & impias voces, ac blasphemias exhorrescebam,
 quum illum forte convenirem in Hollandia, sententiamque rogarem,
 quid de sacra scriptura existimaret, quam ut solemne est Fa-
 naticis, contemnebat, & mundum his mille annos absque illa
 fuisse, stare etiamnum posse, affirmabat. Habet enim Poire-
 tus, ne gratis illum videar reprehendere, principium illud cum
 Bômio commune, Deum esse indifferentem ad omnia, quæ non
 sunt ipse Deus; vid. praefatio gener. S. ad Oeconom: Hoc unum
 inter quinque suæ Philosophiæ prima principia reponit.
 Unde est, quod illas notiones boni & honesti, neget esse æter-

nas & necessarias, aut immutabiles contra Cartesium aliosque. Præcipue vero cap. VII. l. 1. de proprietatibus rerum pag. 83. edit. Francof. principii Bômiiani se ostendit tenacem; Primum est, inquit, quod in natura rerum, tum spirituali tum corporali, nihil obrectum inveniatur, nihil obscurum, sed omnia ubique radiosa sint, & luminosa; putat enim naturæ quædam divinitatis vestigia esse impressa, per irradiationem divinam, & signaturam, quæ vox & Bômio & Poireto in deliciis est. Hinc creaturas omnes Deo conformes esse statuit: ideoque perinde ac Bômio, naturam depravatam & confusam, olim Christi adventu, regnum millenarium auspicientis, cum omnibus creaturis, nunc corruptioni obnoxiiis, in statum perfectissimum, & lucidissimum esse restituendam, contendit: quicquid etiam de fundo, ac centro animæ in divinitatem puram absorptæ, arguatur, a fonte suo vel principiis Fanaticorum hausit & exscripsit, inque Philosophiam suam derivavit. Vid. p. 121. cap. IX. lib. 1. de creatione. Quis Democritum ignorat, omnia nostra ridentem, cujus stultitiæ nos tamen ingemiscimus; Auctor hic est tractatus, qui germanice inscribitur, *Nicht und Recht in der eussern Natur* / in quo Bômii principia exscribit, & naturam eodem quo ille modo, rimatur & excutit: ut Peterlenium aliosque non nominem, hoc naturæ regnum extendentes latius, & ejus dominium imperiumque, in sacram scripturam vindicantes, quam suis, quos assuunt, sensibus mysticis e natura depromtis, post ponunt, dignitatemque ejus elevant. Nec chartæ, nec temporis satis esset, si omnia conspectari vellem hujus notæ & commatis scripta. Ego vero contentus ero, si Bômium, cujus nunc lingua plurimi loquuntur, ostenderim non tantummodo Fanaticum, sed quod multos forte verbum offenderit, Atheum esse. Dicant, (ut solent multi obscuritatem in Bômio causari, *quo minus omnia vel assequi vel stolidè condemnare possint*) obscuros & ignotos quosdam terminos huic Philosopho inesse, nec posse a nobis intelligi, adeoque nec prorsus damnari: Enim vero, hæc ratio si valeret, neque veteris ecclesiæ hostes & hæretici, sive Valentiniani, sive alii, essent refutandi, qui obscuris quibusdam & occultis fictisque nominibus

bus ad insidias utuntur; & quis quæso nostrum est! qui ideo Bômium, quia obscurus est, condemnat, quis illa, quæ ignorat, in invidiam vocat, aut hæreseos crimine notat! Quod ad me attinet, nihilex Bômio afferre volui, nisi quod ita clarum, ita explicatum, inque promptu esset, ut qui literas primas, ut dicitur, noverit, possit mentem ipsius sententiamque perspicere; At conscientias illorum appello! Si quid ingenui illis inest, dicant, quæso, quare illum legant, manibusque versent, quem intelligere non possunt; quare, cum nostram Philosophiam sanio-rem, clario-remque exagitant, convitientur, tanquam inutilibus terminis refertam; hunc Philosophum, licet obscurissimis & impiis plane terminis involutum, tanquam optimum Metaphysicum vehementer commendent: Præclara credo ejus est Metaphysica, magistra Atheismi & naturalismi, quæque DEum in res creatas transfundit, & in naturalia corpora *υπαρξαίνουσα*. Neque ego primus sum, qui hunc Philosophum aggredior; alii quoque illum refutarunt, ex nostris vero id præstitit Calovius, fulmen illud & terror hæreticorum, clarissimisque rationibus & scripto demonstravit, nullum Augustanæ confessioni addictum, sine salutis dispensio Bômium posse approbare; omnesque fidei articulos ab illo everti, vid. etiam Pfeifferus in *der gerechten Sache* contra Spenerum p. 170. Ita tamen non putem actum me egisse, nec supervacaneam esse hanc, qualiscunque sit, operam. Præterquam enim quod ultra illorum conatus progrediar, ausimque Bômi Atheismum monstrare, plurima etiam, quæ ad Atheorum, Fanaticorumque Philosophiam, ac mysticam interioremque naturalismi doctrinam, adeo forte non obviam, nec suis explicatam involucris, pertineant, clarissima in luce & ob omnium oculos pono; utcunque demum sit, quicquid in hac festinatione in chartam conjeci, vel brevitate, & rerum compendio, vel temporum hac novitate varietateque, non plane futurum esse ingratum, spes est, quum juvet Fanaticismi & Naturalismi, nimium hoc tempore invalescentis, ideam ac imaginem, brevibus lineamentis depictam, intueri, inque unum veluti conspectum rem alias hinc & inde dispersam, cogere ac conferre.

& explorat, causas, effectus, & complicatos rerum omnium nex-
evoluit, eventus explicat, & universam naturam ob oculos ponit:
eadem si evagetur longius, & extra terminos, quibus luxurians ho-
minis ratio circumscribi debet, progrediatur; tum vero omnia con-
fundit; turbat, ideas rerum, summaque imis miscet; & loco movet.
Illum in finem hanc mundi & totius naturae fabricam composuit,
ornavit DEUS T. O. M. oculisque nostris objecit, ut creatorem esse,
& perfectissimum & sapientissimum, sensuum, oculorumque bene-
ficio disceremus; quod ignaros & rudes otiososque divinarum ope-
rum spectatores monet, naturae profundioris divinus & solertissi-
mus indagator Hiobus, dum sua lingua sic loquitur Cap. 12.

וְאוֹלָם שָׂאֵל נָא בַּחֲמוֹת וְתוֹרָךְ. וְעוֹף הַשָּׁמַיִם וְיֶגֶר לָךְ
אוֹ שִׁיחַ לְאַרְצְךָ וְתוֹרָךְ וַיִּסְפְּרוּ לָךְ רִגְזֵי הַיָּם! טִי לֹא יָדָא בְּכָל
אלה כויד יהיה עשה זאת: & quum reliqua naturae pulcher-
rima opera curiosis oculis lustraret, tum vero se ipsum, quod multi
faciunt, qui foris nimium sunt, & peregrinantur domi, praestantissimum
divinae perfectionis opus, non neglexit, sed in hominis sui; contem-
plationem altius se demisit & admiratione plenus creatorem suum allo-
quitur. C. X. v. 9. &c. זכר נא כי כחמר אשיתני ואל עפר
תשיבני: הלא כחלב התיכני וכגכנא תקפיאני: עור
יתכני וכשד תלבישני ובעצמות וגידים השככני
ita maxi-
mam laudem meretur, si ad creatorem reveftatur haec naturae
contemplatio; verum adeo in rebus creatis merguntur, & defigun-
tur multorum animi, ut altius non affurgant, sed DEI creato-
ris, suique ipsius plane reddantur immemores. Natura, inquam,
omnium se oculis animisque ingerens, ita mentes illorum afficit, in-
que se occupatas detinet, ut tandem illam sibi deam faciant mor-
tales; quod tot commodis & beneficiis, etiam sensu perceptis, eos
afficere videatur. Alii, quamvis omnem divinitatis opinionem a
natura removere videantur, in quum nil nisi corporeum, & inanem
materiam figuras ac formas animo complectantur, factum est, ut De-
um quasi ex materia conflatum sibi fuerint imaginati, & in corpus,
rem corruptioni obnoxiam, transfuderint; quod Pauli Apostoli
Verba ad Rom. I. v. 23. mihi designare videntur. Inque horum censum
B; maxima

maxima paganorum turba debet referri, qui Philosophiam & sanam
rationem, præpostera Naturæ contemplatione, corruerunt, &
adulterarunt.

§. II.

Ita, ut ad propositum sermo redeat, quum e recta via, usu-
que vero, deflecteret Philosophia; quæ alias est veritatis indagatrix,
incepit jam lites serere inter mortales, tot principia, quot capita
fere hominum, procudere: Primum enim Scholas Peripateticorum
ac Platonicorum perpetuo certamine collisit, & quædam ingeniorum
portenta, ad generis humani exitium nata, protrusit, ac tandem
in idololatriam, vel subtiliorem, vel pinguiorem, degeneravit;
est, quod diu jam dico, in se utilis, sincera & integra res, Philosophia;
casu tamen redditur exitiosa, quando hominum corruptis judiciis
sententiisque, inficitur, & inquinatur, in quos tanquam impura quæ-
dam vascula, defluxerit, ut alicubi homo licet profanus loquitur,
Versabatur diu in profanorum hominum scholis, ac veluti pere-
grinata est longo itinere, unde factum est, ut quum sæpius domicilia
sua migraret, non potuerit non labe quædam & macula adspergi,
nec incorrupta & illibata ad posteros transmitti. Sive enim Stoi-
cos, siue Platonicos, aut Peripateticos contemplor, licet multa
ipsis præclara in esse videantur, adeo tñ. non fuerunt omnis vitii ex-
pertes, ut potius Deum ac naturam confuderint, rebus creatis nimi-
um certe tribuerint, nostriq; temporis vel Atheis vel Fanaticis latissi-
mam errandi viam aperuerint: ut vel hinc discamus, vitandam esse
illam in defendendis hominum sententiis superstitionem, nec pro-
tinus in Philosophi verba jurandum; nequaquam vero Christianos
gentilium opinionibus se alligare & constringere debere; potius
vero sanam rationem in his rebus naturalibus, quam auctoritatem
ullius, in consilium esse adhibendam.

§. III.

Quod ad Aristotelicos attinet, nolim ipsum Aristo-
telem, forte innoxium, in invidiam vocare, multis Scholasticorum
nugis deformatum; cum illis vero mihi res erit & controversia;
Hi enim nimium quantum sensibus tribuerunt, & omnem cogni-
tionis nostræ originem ab hoc fonte duxerunt: Haut enim scio,
annon cognitionem Dei plus justo obscuret, canon ille, qui a mul-
tis obtrudi solet, *nihil esse in intellectu, quod non prius fuerit in sensu,*
qui

qvifirecte intelligitur, ut a nostris quoque accipitur, & appro-
 batur quodammodo in sphæra & circulo rerum materialium, non
 est incommodus; neque enim sensibus intellectu adjunctis & infor-
 matis, suus denegandus est usus, quorum ope & adminiculo præ-
 clara Dei opera conspiciuntur; intuemur, occasionemque nancisci-
 mur, divini numinis sapientiam admirandi, adorandique; quod si
 tamen ita crude, tamque pingvi minerva sit explicandus, quasi om-
 nem, quanta est, de Deo cognitionem a sensibus hauriremus, &
 acciperemus, ut multis absurde videtur, magna esset veritatis
 injuria. Id vero scholastici fecerunt, & in primis Timagoras, qui
 ut Tullius narrat Quæst: Acad: I, I, necogeretur fateri, solos sen-
 sus veri nuncios hauri esse, negabat duo se lumina intueri, contortis
 oculis. Et forte horum numero, utcumque ejus rei satagat, ne
 superstitiosus Philosophus videatur, se forte eximere non potest,
 doctissimus Gassendus, Epicureæ Philosophiæ amator, & verbosior,
 quam accuratior Cartesii refutator, quod pace diligentiae ejus &
 doctrinæ, dixerim. Ipse enim intelligis, quâ crassa illa sint & pingvia,
 quæ adversus *Secundam* & *6tam* meditationem Philosophi disceptat:
 dubitatione enim *prima* in meditat: VI ita loquitur: *Quod spectat ad i-*
deas rerum immaterialium creditarum, ut Dei, Angelis, animæ humanæ sive
mentis; constat etiam quascunque habemus de ipsis ideas, esse vel corporeas
vel quasi corporeas, ex forma scilicet humana & ex rebus aliis tenu-
issimis, simplicissimis, insensibilissimis, cujusmodi sunt aër, ætherque, de-
sumtas, ut supra quoque attigimus. Quid quæso dicitur? Deum
 justissimum, & a fallendi animo alienissimum, corpoream sui
 ideam animis hominum, non aliam indidisse; & quamvis inter
 negantem & affirmantem tumultuatur varie ac fluctuat, hauri ta-
 men obscure præ se fert, pag: 290. dub: *3^{ia}*, quod per animam
 tenue corpus intelligat, & illam specialiori sensu extensam posse
 dici, contendat: Quod si vero Deus sensibus oculisque illaberetur,
 eaque ratione nobis innotesceret, quæ innotescunt res materiales,
 quæ per sensuum itinera & vehicula ad animam devehuntur, ner-
 vosque commovent & concutiunt, sequeretur manifeste, Deum esse
 corporeum, qui per sensus nudos, videntis animæ oculis destitu-
 tos, ut pote materiales, & rerum solum modo materialium capa-
 ces, nec Spiritualibus objectis proportionatos, revelaretur.

Actum

Actum certe esset de omni insita Dei noticia, de notionibus innatis, quæ animæ, si vel omnibus sensibus orbata spoliataque esset, insunt; imo præcipiti gradu ad Socinianos transcurreretur, qui omnia nos ex sensibus habere, & opinione, consuetudineque hominum; Cuncta esse adventitia, & foris allata, quæcunque de Deo & rebus divinis, loquimur aut ratiocinamur, existimant; imo res Spirituales & corporeæ, quarum natura & proprietates toto cælo est distincta, in unum chaos convolverentur. At vero hic error ita increbuit, ut sensibus etiam illis, quibus nullum est cum anima intellectuali consortium & commercium, brutisque animantibus intellectum aliquem inesse putarint: quæ ratione animæ nostræ dignitas, quæ sola res intelligit, judicat, cogitat, discepiat, imminuitur. Hinc sibi religioni non duxerunt quidam, animam nostram cum brutis communem facere & in unum confundere, quum ipsa tamen dicat, sacra scripti, animam brutorum in sanguine consistere, cujus motu totum corpus animatur, viget & varie pro impressione varia objectorum, tanquam *autóματος* quoddam, afficitur & organice disponitur: itaque, ut nostra Philosophia vera rebus nomina indat; res spirituales & materiales apte sunt sejungendæ, suisque affectionibus distingvendæ, complicatæ notionēs evolvendæ, ideæ per discretos rerum creaturarum ordines digerendæ, ut quæ cujusque natura, ac indoles sit, conspiciatur, quæ ejusdem sunt vis & proprietatis, componantur, & ratione connectantur, diversa & aliena vicissim disjungantur. Quantum vero I. adversus Socinianos, I. Atheos, aut Fanaticos nos juvet, sublevetque accuratum inter res intellectuales, & materiales discrimen, quas illi omnes misere confundunt, & commiscent, progressu hujus opellæ, quum ad illam controversiam ventum fuerit dicitur. Cayer. m. debet Aristotelis error, mundū æternū esse, asserentis. Unde Democritus p. 32. p. 53. Sententiam Arist. laudat, dicentis essentias rerum esse æternas, & ab Atheismi suspicione liberat; Cartesii vero, quem Atomistam forte appellat, reprehendit, quod Spiritum & materiam longius disjunxerit, affectionesque diversas, distinxerit, quas Democritus in unum voluit conglutinas, ac confusas; pag. n. 33. omnes creaturas spirituales appellat; pag. 36. Stoicismum introducit; omnem, verbo, Philosophiam tam

In tractatu, qui in præfatione allegatur,

tam Aristotelicam quam Cartesianam respuit, nisi ubi cum Atheo-
 rum principiis consentiant. De Scholasticis crudioribus, &
 in illa fæce, ac superstitione papistica hærentibus, hæc dicta sint;
 Platonicos jam ac Stoicos paucis verbis perstringemus; hi enim
 multos nunc patronos invenerunt, in primis Fanaticos, qui Pla-
 tonicæ ideas in animo gerunt, & rem publicam Platonice in nul-
 lis vitiis obnoxiam, diu somniant, aut machinantur: Utraque hæc
 schola, quæ hodiernos instruit & informat novatores, multa
 tradit, quæ cum saniori Theologia conciliari non possunt; plus
 enim tribuit naturæ, quam illa possit capere.

§. IV.

De Platonica autem Philosophia, prolixior & intricatior est
 controversia, quam ut in hac brevitate & angustia disceptari queat:
 notum est quod Plato in Timæo, cetera pulcherrimo, duas rerum
 causas (αἰτίαι) constituat, alteram necessitatem, alteram vero
 divinitatem τὸ μὲν ἀναγκαῖον, τὸ δὲ θεῖον; per αἰσθητὴν vero
 τὴν ὕλην, seu materiam pro more stili intelligit: imo in Critia circa
 initium affirmat Plato, Timæi personam induens, mundum pla-
 ne Deum, priori sermone, nempe in Timæo, a se declaratum fuisse,
 & in divinam sortem evehctum. Hinc Celeberrimi nominis Theo-
 logus Wittenb. D. NEUMANNUS, quo hospite ac Patrono usus
 sum benignissimo, in collegio quodam manuscripto, Laertium
 C. III. p. 207. producit affirmantem, duo Platoni rerum
 principia esse, θεῖον ἢ ὕλην, Deum & materiam; illum & men-
 tem & causam appellari, materiam vero informem, & infinitam.
 Hinc forte, ut ἐν παραδόξῳ id adnotem, suam sententiam hausit &
 mutuatus est Cartesius, qui mundum nullis terminis ac limitibus
 circumscribere videtur, nisi quod, si verum fateri velimus, mun-
 dum non infinitum, quam vocem soli DEO vindicat, sed indefi-
 nitum soleat appellare, nec id respectu mundi, qui certe intra
 fines suos ac limites concluditur, at respectu nostri intelligi ve-
 lit, qui mundi spatia animo, & angusta cogitatione nequaquam
 possumus complecti, ut ipse in epistola quadam romi *Imi* se expli-
 care conatur. Plato omnibus rebus animam attribuit, ut ex Timæo
 id constet, & per illam ψυχὴν ἡ κόσμος, nihil aliud intel-
 ligit

ligit, nisi totum hoc universum, ad æternam patris ideam formatum, & spiritu ejus animatum. Platonica vero secta mysterium, imo foeditatem unus nobis Probus detexerit l. 11. comm. in Tim: p. 93. Numenii sententiam exponens, τρεῖς, inquit θεοὶ ἀναμνήσεις, πατέρα μὲν καλεῖ τὴν πρῶτην, μητέρα δὲ δεύτερον, πνεῦμα δὲ τρίτον. ὁ γὰρ κόσμος καὶ αὐτὸν ὁ τρίτος ἐστὶ θεός; & hæc scilicet trinitas illa est, quam in Platone adeo magnifice jactant ejus amatores; hæc anima mundi, quam hodierni Fanatici, ipso Platone multo pinguius & crassius interpretantur, quæ materiam DEUM, sive tertiam divinitatis personam, Spiritum sanctum, horret animus cogitatione rei, esse contendunt; Licet more gentis Fanaticæ, a se ipsis diversi, nec suis principiis consentanei sæpius deprehendantur. Platonici id exprobrat August: l. X, de C. D. c. 29. Prædicas Patrem & Filium ejus, quem vocas paternum intellectum, seu mentem; & horum medium, quem putemus Te dicere Spiritum Sanctum, & more vestro appellas tres DEOS.

S. V.

Quod Stoicorum Philosophiam attinet, illa ab hoc crimine nullo modo se purgare poterit, quin DEum & naturam misceat in unum & confundat; Illi enim DEum in Naturæ viscera immergunt, quorum alii DEum, summis corporum coelestium orbibus rotandis insistentem, alii Naturæ infusum & velut animam cunctos corporis artus agitantem, imaginati sunt, naturamque Deam manifeste appellant. Seneca l: 3. quæst: Natural: p. 26. Si vis DEum naturam vocare, non peccabis, est enim, ex quo nostra sunt omnia, & cujus Spiritu vivimus. Inaudiverunt forte cæci homines (quum gentiles a Judæis plurima accepisse, suæque in scripta traduxisse, res sit translaticia) Spiritum Dei, quum mundus formaretur, aquis incubuisse, unde occasionem arripuerunt, suas cudendi fabulas, quasi DEus se totum Naturæ ingereret, & veluti corporis plenum immergeret. Illa vero sacræ Scripturæ verba, Gen. 1.

רוח אלהים מרחפת על פני המים

quum illis pessime abutantur, & tanquam velis ac involueris
sua

sua myſteria obtegant Naturaliſtæ, clarius interpretari, in rem noſtram fore exiſtimo. Spiritum ſanctum hic loci intelligi debere, confirmat Targum Hieroſolym: qvod רוּחַ הָאֱלֹהִים, per רוּחַ רַחֲמִים reddit & explicat, h. e. Spiritum miſericordiarum: imo Baal Turim interpretatur, qvod fuerit רוּחַ הַמְּשִׁיחַ Qvum autem DEus ad noſtrum captum & intelligendi modum ſe demittere voluerit, hac figurata uſus eſt loqvendi ratione, ducta ab avibus ſimilitudine, qvæ ova ſua corpore fovēt, & incubando imprægnant, donec pullos excludant; qvia vero DEus corporis eſt expers, nec ulia eſt dicendi ratio & neceſſitas, ſpiritum ſanctum, materiam aut corpus ſibi tunc induiſſe, qvi virtute ſua omnipotenti, & fœcunda vi, omnia formare poteſt, conſtat hanc operationem ſpiritus ſancti, ſpirituali ratione & ſublimiori modo eſſe intelligendam, non corporea, non cralla, non pingvi illa ratione, qvam hodie non nulli ſingunt & comminiſcuntur: eſt enim hæc allegorica loqvendi ratio ſcripturæ ſ: familiaris; Hiobus v. cap: 9. v. 8. optime hæc verba interpretatur, & ad creationis hſtoriam ſine dubio oculos reflectit, inqvies,

נִמָּה שְׂמִימָה לִבְרוּ וְרוּחַ עַל כְּמַתִּי י. e.

extendit, & leviſ brachio coelos expandit ſolus, ac qvaſi tenuiſſimam telam diduxit Ef: 40. v. 22., & calcans maris altiſſima, id eſt, coercens, continens, & comprimens, ne diſſuat mare, & in globum unum cum terra convolvens, ac conglutinandus: perinde, qvemadmodum, ſi priori ſimilitudini preſſius inſiſtere vellemus, gallina ulnis ova veluti complectitur, & impreſſis aliſ concludit; abſurdus enim eſſet, qvi DEum aquis inſiſtentem corpore, & gradientem ſibi imaginaretur, qvum virtus DEI maxima deſignetur, qua aquam dilabentem circumfuſo aere coarctavit, ac compoſuit, inque unum locum coegit atq; compulſit. At qvomodo ulu venire ſolet, dum ſuis tantum hypotheſibus deſerviunt Philoſophi, & in ordinem ſe redigi nolunt, aut in obſequium Sacræ Scripturæ cogi recuſant, quidquid curioſa ratio, aut fallax imaginatio invenerit, id ſeqvuntur: Ita & hac ſimilitudine, ut reliqua ſcriptura, abuſi ſunt quidam Fanatici, qui nil niſi natu-

ram sapiunt. Fuit non nemo, qui Spiritum Sanctum columbæ specie ac corpore, apparuisse contendit, quæ expansis alis, in orbem flexuosis gyris, super aqua circumagebatur; Omnia eo sunt comparata, ut Deum in naturæ infima detrudere, & in unum cum natura corpus conflare possint: clarissime id in Fluddio perspicitur, duo rerum principia, lucem & tenebras, statuente; ac lucis nomine universale aliquod agens, & formale omnium rerum principium intelligente; quod purissimi Spiritus instar, universam naturæ molem pervadat, & persuat, unde & forma, natura, mundique anima, ac ipse tandem Deus ipsi appellatur: nomine vero tenebrarum patiens & materiale principium intelligit, ex quo omnia conflentur & conglutinentur. vid. Gassendus in exam. Philosi. Fludd. idem quoque Spiritus Sancti & Christi nomina sanctissima, purissimis naturæ mysteriis, & qualitatibus mysticis tribuit, & nugis deterrimis contaminat. Sed & Bômium intueamur; Hic enim, perinde ac ceteri Fanatici, Sacro Sanctæ Trinitatis mysterium in naturæ fundo sinuque venatur & inquit: ut in sequentibus patebit; Spiritum Sanctum naturæ veluti immersum ob oculos ponit, omnes illas qualitates prolicentem, & eduentem, quæ oculis, & reliquis sensibus quotidie a nobis percipiuntur; Hinc impiæ illæ voces, quibus hujus temporis novatores, etiam subtiliores rectioresque, libenter utuntur, sc. divinitatem corporibus mortalium se insinuare, & infundere, ac ad omnes partes penetrare; quoties auram ducunt, quoties respirant, toties Spiritum Sanctum, (horreo dicere, sed mihi necessitas id verbum exprimit) simul haurire pios homines, & spiritu attrahere: maximeque illa Pauli verba torquent, Act. XVII, in ipso movemur, vivimus & sumus, impiis, & pagano quoque indignis verbis ac sensibus pervertunt: cogitent stolidi homines, qui alias toti spirituales esse volunt, dum ejusmodi crassissimas voces de Deo usurpant, & nil nisi quod corporeum est & naturale, imaginantur, animisque concipiunt, de se dictum esse jam olim ab Apostolo, *ψυχὴν οὐκ οὐδὲν ἔχοντες*.

§. VI. DE

S. VI.
DE ATHEIS.

Postquam illos fontes breviter monstravimus, quos sequuntur & in suos hortulos derivant Fanatici; jam fides brevitatibus promissæ, nos admonet, ut quam possimus, paucissimis, horum naturam & indolem penitus describamus, ac in mysteria ipsorum propius introspeciamus: quia vero Atheos & Fanaticos invicem contendimus, paucis dicendum est, quid per Atheos intelligamus, ne in solis vocibus tricas & difficultates nece-
re videamur, & rem satis obscuram, impeditamque plenius explicemus.

Variis autem nominibus appellari solent; jam enim Libertini, Cyclopici & Epicurei; jam Lucianici, à Lucio veteris ecclesiæ infensissimo hoste; jam Profani, Prudentesque audiunt (de quibus nuper tractatum quendam consignavit D. Rechenbergius, Prof. Lipsi): Etiam Machiavellistæ & Politici nuncupantur; quamvis Politica, præclara alia disciplina, nomine sinistro ideo non sit notanda, quod sint, qui illa abutantur occulti testique homines, usu longo triti, exercitique, quorum omnis natura velis quibusdam obducitur, frons, sermo, oculi mentiuntur; nam occalluerunt astutia, atque suam religionem, tanquam versatilem cothurnum, callide sibi adaptant & accommodant. In Gallia Deistæ appellantur, & lepida voce in lingua vernacula designantur, Des grues, quo innuitur illos non esse grues, per antiphrasin, h. e. non facile falli & seduci, tolemni illorum voce, *ne suis point grue; item esprits forts*, quod fortes animos pectore gerant, nec fraudibus insidiisque aliorum pateant: ita per *Ἀφροσύνη* appellari volunt, & leniori mitiorique vocabulo, res horrida & tetra emollitur.

S. VII.

Est vero Atheismus vel directus vel indirectus; ille mihi dicitur, si quis homo directe, & levato velo, qualis sit ultro ostendit, & Atheum ex professo agit: præterea semper in animum inducit nullum esse Deum: Hic dicitur, quando quis Deum quidem verbis asserere & statuere videtur, re vera tamen perplexis consequentiarum ambagibus illum negat, & hic vel crassior est vel subtilior. Dividitur vulgo in theoreticum & practicum Atheismus;

C 3

theoreticum

theoreticum dicunt, si quis in animo persuasissimus esset, nullum esse Deum, nec ulla ejus cogitatione, aut trepida conscientia afficeretur, qualis nullus hominum fuit, nec esse potest: vel enim ludit Martialis, vel carminis sale innoxium perfricat, vel Atheisticam solummodo vitam perstringit, dum canit. l. IV. epig. 21.

Nullos esse Deos; inane coelum

affirmat Coelius, probatque, quod se factum, dum negat hoc, videt beatum.

Practicum vero duplicem constituimus; vel enim, qui voluptatibus & deliciis diffuit, genio indulget, & secure vitiis suis indormit, inque diem vivit, practicus dicitur Atheus, vel etiam qui mala opinione de Deo imbutus est, cultum vero Deo detrahit, & rebus creatis impertit, hoc nomine insignitur: Possemus forte hac superfedere distinctione, & illa contenti esse, quam supra attulimus, magis perspicua. Atheismus vero directus duplex est, unus, quando aperte Deus negatur, at renitente conscientia: alter, quando omnis de Deo idea plane perimitur, & nullum esse Deum statuitur: Ille rarus est & temporarius; hic nullus: Dubitet itaque homo, quantum velit, claudat oculos, auresque obturet, omnibus sensibus se exspoliet, omnibus ideis, & cogitatione de Deo se vacuum reddere satagat, in omnes dubitationum Euripos se contorqueat; cerere innatam Dei ideam, insitas notiones, tantum abest, ut possit ex animo suo delere, exsculpere, & evellere, ut potius, quum maxime de Deo dubitat, illum fateri & agnoscere necessum habeat, quia non potest non dubitando de illo cogitare. Sint ergo, qui vi a homine minus digna, Deum negent, sint qui absurda Philosophandi ratione & solertia, aliquam ingenii laudem, inventique gloriolam aucupentur, vanas subtilitates limando, hypotheses periculi plenas struendo, Atheismum fabricare, omnemque veram Dei cognitionem amisisse videantur, illi certe aut cerebri vertigine & spirituum vehementiori aestu & discursu turbantur, aut sanguinis corrupti vitio laborant, aut rerum inanum ideis, & cogitationibus adeo intenduntur, ut Deo, rebusque in electu libus vacare nequeant; vel tamdiu in rebus materialibus immorantur, ut, quum de Deo, vel summo aliquo & sublimissimo ente cogitant, nil nisi quod corporeum est, ipsi affingant, & notiones

& notiones rerum commisceant. Maxima certe Atheorum turba Philosophicis argutis ita sibi placent, novisque inventis delectantur; ut licet vel maxime erroris sui conscientia percellantur; tamen quod scripserint, retractare nolint, ut quum sibi videantur ingeniosius, tanti sit aliis insanire, & pro Atheis haberi; sed ut dixi, luminis naturalis scintillulas, licet obscurare ad tempus, & obruere, nunquam tamen extinguere possunt; quin etiam aliquando inviti ideæ & cogitationi de Deo immorentur. Atheus itaque indirectus nobis appellatur, qui vel factis Deū negat, & vita inhonesta respuit, quales pro dolor multos in sinu Societateq; Christiana habemus, fovemus, desperatæ malitiæ & securitatis homines; deinde qui absurdissimis scriptis opiniones Atheisticas terit, & quamvis divinitatem aliquam fatetur, illam tamen rebus creatis, aut naturæ universæ transcribit: in multas enim species ac formas monstrosa Athei hominis natura vertitur, & transfunditur. Prioris generis Atheos in præsentiarum transmittimus, & in secundam illam Atheorum classem, cum paganum vulgus, tum quoque Spinosam & Böhmium, nobile illud par fratrum, rejicimus, de Fanaticorum Atheismo nunc fusius acturi.

DE FANATICIS.

§. VIII.

HANC vocem, quæ variis auctorum opinionibus discrepat, non a Fano, derivandā existimo, quod locum notat divino cultui dedicatum, & sine dubio a Syeo Gothica voce *faan/dimanat*: id vero prisco usu Deum significabat, jam vero in sinisterum sensum consuetudo loquendi deflexit, & malignus genius illo nomine exprimitur. Si vero liceat mihi in re obscura aliquid conjicere, & vero, quum derivationes vocum ita sint instituendæ, ut ad rei naturam exprimendam quam proximè accedant, hujus nominis originem ex Patria lingua, priscae antiquitatis adhuc tenaci, infusa reliquis tantum non omnibus exoticis sermonis peregrinitate, sive potius ex matre omnium, Hebraica lingua repetendam esse existimo: nemo enim poterit inficias ire, qui historię ac temporum notis paulullum insistit, antiquos nostros Gothos multas voces

voces cum victricibus simul armis, tam in alias terras, quam imprimis in Latium intulisse; magna sæpius multitudine, & tanquam inundante diluvio, in Europam omnem effusos. Svecana vero, ex qua originem hoc nomen ducit, vox est, *fānq/* ineptire, insanire, vanas & ineptas gesticulationes corporis præ se ferre, hinc *fāne/fānig/* idem quod Fanaticus, h. e., insanus. Hinc quoque Pani nomen illi Deo indiderunt Romani, qui repentinos terrores, consternationes & furores immittere hominibus credebatur, unde terror Panicus; convenit etiam radix Hebraica פן consternari Ps. 88. v. 16. אפונה: ex qua, ut antea dixi, tam svecana, quam ceteræ voces, tanquam a radice repullulant: videtur etiam Arabica vox فنى, feni, defecit, ablatus fuit, & destructus, cognationem quendam similitudinemque retinere, & ad illos accommodari potest, quos vel impetus repentinus, quo rapiuntur Fanatici, vel terror quidam & vehemens affectus abstulit, ac omni sanguine & vita defectos reddidit. Ut cunque sit, hæc originationis vocis vana haut esse videtur, quum plures illam lingvæ confirmant. Provoco ad consensum Martiani, & Porphyrii, quem utrumque allegat Gyraldus in voce Fauni, & Fani; Illi enim Faunum, & ejus sororem, *Fatuam*, (Fatuus vero stultam significat) pro hominibus insanis, & furore quodam correptis habent. Lactantius vatem illum & sacerdotem venditat, & opinionem sapientiæ illi conciliat, ut qui amorem & cultum divinum frigescentē, in animis hominum excitaverit: si vero infania quædam hominis revera fuerit, sive invidia hominum, alienæ virtuti obrectantium, hoc nomen ipsi adjecterit, omnia cerre conjugata & affinia verba insaniam sonant. Fuerit itaque Faunus, vates quidam & mysta, furore quodam afflatus, illud quoque ad rem nostram est accommodatissimum, & in Fanaticos optime hæc omnia conveniunt, qui sacrum quendam & divinum furorem simulant ac præ se ferunt, quum illos summa mentis infania agitet:

§. IX.

Hic vero, quem describemus breviter, Fanaticus, tam varius est & tortuosus inque omnem licentiam ita solvit & laxatur ejus natura luxurians, ut lubricum & vagum fortiter constringere, aut

aut certa definitione circumscribere, plane sit difficile: constabit
tamen deinde, quæ ejus sit indoles, dum paucis ostenderimus, un-
de existat Fanaticismus; quo quum nihil turpius sit, aut foedius,
nihil tamen magis homini insidiatur, aut blandius & efficacius in
animos mortalium influit; illos vero maxime corripere solet, qui
speculationibus indulgent nimium, & vanis imaginibus rerum ita
præstringuntur & obtunduntur animo, ut figuratis speciebus
menti oberrantibus, in cogitationes rerum inanes ac formas
diffuant: Inprimis vero præpostera, & insana naturæ contem-
platio hunc morbum animis mortalium solet immittere. Hæc
enim, quum multas divinæ bonitatis opes retrulas & abditas sinu
complectatur, & perspicua divinæ omnipotentiae vestigia ostendat,
hominum oculos animosque allicere, inque creatoris admiratio-
nem rapere debet. At hoc prætextu, his lenociniis imponunt multi,
& dum omnem Atheismum videri volunt sic profligasse, illum maxi-
me commendant, juvant, & in rempubl. Christianam introdu-
cunt. Quia enim tota natura in animos hominum suaviori &
molliori influxu illabitur, & per illam, quæ corpori nostro cum,
ceteris rebus materiatis intercedit, similitudinem & affinitatem
ipsam animam afficit vehementius, & commovet, hinc fit, ut multi
in natura delicias omnes, imo Deum, & nescio quid spirituale ve-
nentur, & anquirant. Igitur omnium rerum spiritualium cognitio-
nem ex naturæ fundo eruere volunt, trinitatis mysterium inde ex-
sculpunt, essentiam Dei totam explorare satagunt, Angelo-
rum naturam rimantur & e naturæ subtili fabrica componunt,
verbo, omnia mysteriorum adyta, quæ sana habet Theolo-
gia, illinc eliciunt; quæ nos Deo & rebus Spiritualibus tri-
buimus nomina, illi rebus creatis & materialibus vindicant, om-
niaque confundunt, quod Fanaticæ Theologiæ compendium
est, de qua postea plenius sumus dicturi. Nunc dicimus so-
lum, aliquam naturæ vim occultam inesse, quam omnes sen-
su advertimus, & miramur, quamvis non capimus, aut ver-
bis exprimere possumus. Nec Fanaticis hæc virtus propria est,
persuadendi sollertia; id enim cum paganis, omni luce ver-
bi divini destitutis, commune habent. Inprimis vero Poetis

D

id

id natura faulrix impertire folet; qui dum Enthufialmo qvovdam, & incitati animi calore accenduntur, illis tanta inefle folet fvavitas & fermonis lepor, ut qvovcunqve velint, animo hominum, ducant, fleclant, circumagant: & oratores profas ni, qvid corporis aclione, & affectibus efficiant, in promptu efl: fuorum enim affectuum fimilitudinem in animis auditorum feliciffime exprimunt; dum moventur, incalefcunt, flagrant, fimul audientium animi inflammantur ac incitantur, imo qvan; doqve e mentis ftatu deturbantur affectuum vehementia: nec fo lum affectuum, fed & naturæ fimilitudo ac harmonia, ad movendos hominum animos, mirum quantum confert momenti. Nam fimilitudines cumulare folent oratores, qvas e naturæ finu depromunt & e rerum fibi invicem respondentium harmonia, mutantur, atq; totam veluti naturam, intra fermonis fui gyros cogunt atqve compellunt; qvovd feftiva & magis propria voce exprimere mihi videntur, imo poffunt, anguftiori lingvæ gravitate, Rab bini: שמע ימשך אחרי השיר המופלג: illultre carmen ipfam naturam contrahit, & convolvit: Sint hæc præclara, ornentqne vehementer illos, qui fermonis fvavitate & dulcedine ad honefta utuntur; fi vero hac umbra eloqvientiæ, vitia, aut turpitudinem fuam tegere & occultare volunt homines, vituperio magis quam laude digni funt. Eloqvientiæ, naturæqve vim & efficaciam paucis perstrinxi, ne fi hæc in Fanatico aliquando confpicua funt, protinus ita a fimplicioribus accipiantur, avideqve hauriantur, tanqvam non a natura, fed a DEO & Spiritu Sancto eflent profecta, ut credi volunt homines infani:

§. X.

Jam vero ad accuratius examen Theologiæ Fanaticæ defcendimus: cui non mirabimur, fuæ quoqve myfteria inefle, & qvædam involuera obduci; perinde enim ut paganis fuæ facra erant, verecundia fumma & metu tegenda, ita fuæ quoqve habent Fanatici facra myftica. Qvemadmodum folent prostituta pudicitia mulieres, flam meo vultum obnubere, & obvelare, inqve tenebris ober rare, ne cognofcantur: Sic Eleufinæ Sacra opera erant & clau

sa, ut stupidum vulgus vehementius caperent, & sacro horrore
 afficerent, quibus hodierna etiam Romana religio, ab oculis
 vulgi remotissima, & ignorantiae mysterio, pignore imperii pa-
 palis, tegenda, simillima est. Obscuriora sunt Herodoti verba
 in Euterpe, ubi sacra Ægypti describit, ita tamen comparata, ut
 quæ fuerint paganis mysteria, iniquitatis & omnis impietatis
 plena, haut obscure innuant; in templo enim Minervæ apud
 Zain erat lacus quidam, cui lapidea crepido obducebatur, in
 illo, inquit auctor, τὰ δεικνύοντα τῶν παθόντων αὐτῆς, τυχεῖς ποῖσι,
 imagines suorum quisque affectuum noctu faciunt, ex versio-
 ne wallæ: addit Historicus p.m. 80. τὰ καλέσσε μυστήρια Αἰγύπ-
 τιοι; περί μὲν τῶν ἐδότι μοι ἐπὶ πολέον, ὡς ἕκαστα αὐτῶν ἔχει,
 εὐσεβὴ καὶ ἁγία: nolebat auctor religionis Ægyptiacæ pudorem
 profanare, cui favebat nimium, ut ab exemplo Cambysis in-
 Thalia apparet, quem ideo, quod meliora forte edoctus,
 inque Cyri parentis, Judaicæ religionis profelyti, disciplina insti-
 tutus, Apim, idolum illud Ægyptiorum, odisset, gladiove feriret, &
 illorum ἐναιμῆς, καὶ σαρκώδεις θεοὶ, καὶ ἐπαίοντες σιδηρέων,
 sanguine & carne præditos, & patientes ferri, quemadmodum
 præclara ejus verba enarrat Herodotus, rectissime perstringe-
 ret. Eo enim nomine commendanda est Persarum virtus, quod
 sive a Judæis advenis id acceperint, sive religione Cyri Regis
 imbuti, sive ratione sana rectius, quam alii populi, fuerint usi,
 quum alia multa superstitionis plena apud Græcos damnaverent,
 tum vero nullas facerent vel adorarent statuas, ὅτι ἐκ ἀνθρώπων
 Φυέας ἐνόμισαν τὸς θεοὺς, καὶ θάνατον οἱ Ἕλληνες εἶναι, quod non
 quemadmodum Græci, Deos ex hominibus esse ortos, sentirent;
 ut verba sunt Herod. p. m. 28. in Clio. Vana itaque est Græcæ
 gentis gloria, quæ semper magnifica sui æstimatrix, externa
 omnia contemnebat, ut ignorantiae & barbariei plena: sed hæc
 in transcurso. Quod memorata Ægyptiorum mysteria attinet, exi-
 stimo illos, ut erant Judæorum κακοζήλων & seqvaces, at pes-
 simi imitatores; ita hoc aquæ mysterio, vel mare illud æneum,
 in templo Hierosolymitano, vel lacum Bethesda, cujus lustra-

li aqua purgabantur leprosi, effingere & exprimere voluisse, & sine dubio, ut ex verbis Herodoti, (δείκναι τὸν παθόντα), & affectato silentio patet, sacram quandam libidinem, veneremque spurcissimam, at specioso sanctitatis titulo ac nomine decoratam, in templis exercebant.

Hinc enim illæ *ἑσπερίαι*, quarum frequens mentio inicitur in libris Regum, siue meretrices sacrae aut devotæ, quæ promiscua in sacris & divinis locis consuetudine, sanctitatis & piæ communionis speciem præ se ferebant; quemadmodum in prima ecclesia Nicolaitæ, Gnostici, aliique terribili Hæretici fecerunt: in omnium ore, recentique memoria adhuc versatur, quod hac tempestate contigit, ut in speciem sanctitatis & priscaë communitalis, conventicula quædam, omnis licentiæ & impietatis plena instituerent homines, ac post factas preces, tenebris inductis, & fumo impleta domo, confusis metu & horrore sacro, ab alienatis omnium animis, terribiliter venerunt, & nefaria consuetudine se invicem miscerent.

S. XI.

Fanatica, hoc est, falsa Theologia, ut ad illam nunc redeamus, ejusmodi impiissima quoque mysteria tractat, Egyptiorum illa Sacra, & lustralium aquarum profunda imitatur, dum in infima naturæ cubilia se demittit, & altioris Theologiæ mysteria, in fundo ejus ac sinu venatur, & sic illa *βάσις τῶν σάκων*, verissime continet, quæ apud Nicolaitas, sacra etiam veneris lenones, fuisse, insinuare videtur Apocalypsis.

Jam vero, ut promissi fidem servemus, & Fanaticam doctrinam, ad consuetas methodi regulas examinemus, ejus fundamentum, quo innititur, & ex quo omnes conclusiones ducuntur, siue *πρωτὶν ψεύδος* & principium hoc constituimus, quod, ut in maxime velint, non negare possunt Fanatici; *Quicquid natura & animus ingerit, illud divinum est, spirituale, & vel ab immediato DEI afflatu, vel ministrantis naturæ aura profectum*: In constituendo Fanaticæ Theol. principio dissideant alii, pro varia & monstruosa Fanaticismi natura; mihi non licet esse prolixo, nec variis opinionibus receptendis vacare; duo opinor ad principium

cipium Fanaticæ Theologiæ constituendum convenire, naturam
 & rationem; per hanc intelligo, quicquid sani, sive infanti
 hominis animæ inest; quædam enim habet Fanatica Theologia,
 quæ a fanatione proficisci possunt: ideo vero rationem, par-
 tem principii Fanat. constituo, quod putent infani homines, il-
 lam ab essentia divina totam esse delibatam & divinæ particulam
 auræ, vel potius essentiæ, cum Platonici appellant: Bômius sæ-
 pius id inculcat, quod omnes creaturæ ex tota essentia divina
 sint conflata: c. 6. par. 1. Der Morgenröthe/ inquit, wie das
 Wesen in GOTT ist / also ist auch das Wesen im Menschen
 und Engeln / und wie der Göttliche corpus ist / also ist auch der
 Englische und Menschliche. in seqq. hominem filium totius essen-
 tiæ divinæ appellat, & quod extrema est demencia, ipsum
 Diabolum magnam essentiæ divinæ partem nominat, ein Gros-
 theil der GÖttheit c. 14. par. 31. Quoniam vero divinitas, ex
 opinione Fanaticorum, per omnes res creatas, totamque naturam
 dispersa est, (nota impias Fanatici hujus voces c. 4. par. 18. &
 ubique, dicentis naturam in id laborare, ut possit coelestem
 formam virtute sancta producere, das sie möchte Himlische
 Form und Art/ II. par. in heiliger Krafft gebeyren) ita animam
 potiore naturæ partem, vel Deum ipsum esse, vel ut mitiorem
 hodiernorum novatorum phrasin, quam & subtiliores appro-
 bant, exprimam, deificatam esse, contendunt; more paganorum,
 imo Poetarum, qui sibi quemque Deum esse, suam cuique men-
 tem inesse, h. e. Deum, frequenter inculcant; unde sequi-
 tur ex illorum hypothesi, quidquid ratio hominis deificati sug-
 gerat, esse divinum, & a Deo profectum; Quod naturam
 attinet, res omnes creatas & materiatas intelligo, quæ vel pro-
 pius admotæ, aliquem adflatum in corpora hominum adspi-
 rant, sive remotæ longius, communi naturæ & divinitatis, quam
 mentiuntur Fanatici, vinculo continentur: ut verba Bômi an-
 te allegata non obscure innuunt. Ratio itaque & natura, quia
 ex mente Fanaticorum, essentiæ divinæ participes sunt, inde
 quicquid utraqve homini inspiret & insinuet, pro re divina &
 spiritali esse habendum volunt, inque eo principium sectæ Fa-
 naticæ vertitur. Iterum loquatur ipse Bômius, quem magi-
 strum

rum Fanatici non inficiantur ; C. 2. par. 12. Der Morgenröthe/
Dann in deinem Fleisch und Blut kanstu solches nicht ergreifen/
ob du es gleich liehest / so ist nur ein Dunst oder Dunkel für dei-
nen Augen / allein in dem heiligen Geist / der in GOTT ist /
und auch in der gängen Natur / daraus alle Dinge
worden seind / kanstu forschen bis in den gängen Leib
GOTTES / welcher ist die Natur / so wohl auch bis in die Heil.
Trinität. Dann der Heil. Geist / gehet von der Heil. Trinität
aus / und herrschet in dem gänghem Leibe GOTTES / das ist in der
gängen Natur. Itaque natura, corpore Dei investita, princi-
pium illud est, ex quo, quidquid est cognitionis Fanaticæ, de-
pendet.

S. XII.

Objectum Theologiæ Fanaticæ, seu quæ ipsi substernitur,
materia, sunt res naturales ; ut enim objectum proprium, na-
tivum & genuinum sacre scripturæ res sunt spirituales, ita na-
tura universa objectum constituit Fanaticæ Theologiæ : natura
enim hic utramque paginam implet ; Perinde vero ut sana
Theologia Deum, & quidquid divinarum est virtutum, perfectio-
numque, contemplatur, & habet pro objecto, ac ab illo cau-
sas rerum & spiritualium effectuum, qui existunt, repetit ; ita
e contrario Fanatica Theologia, naturam, tanquam objectum co-
gnitionis omnis, sibi proprium vindicat, & simul tamen a natu-
ra omnium effectuum causas, qui in homine Fanatico oriuntur,
beneficio causarum naturalium, deducit, nealiquismiretur, ean-
dem rem posse simul & objectum & principium esse, nam &
essendi & cognoscendi principium a natura ducit Fanatica se-
cta. Dum vero naturam objectum Fanaticismi constituimus, de
proprio objecto loquimur, quod Fanaticismo inest, non de
alieno, & extra hujus doctrinæ terminos collocato, quod inju-
ria sibi adripiunt Fanatici. Nam res quoque divinas & spiritua-
les adspersit & admiscet Fanatica secta, verum quia illas omnes
ad naturam refert, nec ut res divinas & spirituales, sed ut na-
turales contemplatur, ideo res naturales proprium Theol. Fa-
nar. objectum constituunt.

S. XIII.

S. XIII.

Forma autem Theologiæ Fanaticæ, quæ naturam, indolem & essentiam ejus exprimit, & Theologiæ, sed perversæ, sed impiæ nomen ipsi parit, est, rerum divinarum & naturalium confusio, inque unum, ut ipsorum voce familiari utar, corpus commixtio. Si enim in naturæ diversorio maneret hæc doctrina, nec ultra rerum naturalium terminos progrediretur, naturalis doctrinæ nomen sibi haberet; dum vero præter suum objectum divagatur, & tanquam ex proprio naturæ domicilio migrat, vel ita naturam contemplatur, tanquam divina esset & spiritualis, Deo & rebus spiritualibus suas detrahit affectiones, perfectionesque, ac illas naturæ rursus tribuit, & arrogat; ideo nomen suum mutat cum natura, & longo se intervallo a vera doctrina naturali & Physica, separat ac sejungit, quod formæ nomine exprimimus. Hanc vero Bömii ipse nobis, optimus suæ Doctrinæ interpres, describit his verbis; Cap. 2. par. 13. *Der Morgenröthe. Gleichwie der Geist eines Menschen in dem ganzen Leibe/ in allen Adern herrschet/ und erfüllet den ganzen Menschen/ also auch der Heil. Geist erfüllet die ganze Natur/ und herrschet in den guten Qualitäten in allen Dingen: qvemadmodum itaque, ut verbis Bömii pressius insulamur, forma hominis in conjunctione animæ & corporis, inque mutuo actionum commercio consistit, ita forma Theologiæ fanaticæ, in rerum spiritualium & naturalium confusione & conglutinatione, ponitur, dum naturam, atque Deum, aut spiritum sanctum copulat, confociat, qui natura, tanquam corpore & membris utatur, quibus suas exerceat operationes, moveat hominum animos, & afficiat, perinde ut anima in corpore humano segerit: nil enim aliud, nisi naturalium & spiritualium rerum adulterium, suis lenociniis conciliare satagit Fanatica Theologia.*

S. XIV.

Subjectum Theologiæ Fanaticæ nihil aliud est, quam homo fanaticus, natura magistra insane utens, ejus instinctu & illapsu, subito afflatus, spirituumque e natura adfluentium vi ac imperio rapitur, varie afficitur & commovetur, hunc vel illum adfectum, pro latentium in natura qualitatum varietate, cum imaginaria

ginaria dulcedine experitur, & quasi a Deo immixtus esset, præ se fert, quique res spirituales & naturales juxta habet, & in natura, divinis tamen & spiritualibus nominibus, speciosisque titulis ornata, omnes delicias, voluptatesque habet repositas; Perinde vero, ut DEUS T. O. M. (exadversa enim contentione rerum, natura cujusque magis peripicitur) sacra scriptura tanquam instrumento utitur, sed nunquam langvido, nunquam otioso, quantumvis repugnent Fanatici, quo mortaliū animos commovet & trahit; ita e contrario contendit Fanatica Theologia, Spiritum S. naturæ inesse, & omne id quod nos sacrae solum scripturae tribuimus, efficere, hominumque animos flectere, circumagere; Fanaticis enim natura pro sacra scriptura est, nisi quod plus naturæ, quam nos Sacrae Scripturae vindicent; illam enim pro Deo habent, ut deinde patebit. Quomodo vero Spiritus Sanctus (invitus plane sanctissimis nominibus hic utor, quum necesse sit ipsorum verba licet impia Fanaticorum adferre) in aëris regione & natura habitet, & omnibus veluti artibus infusus ac membris, operationes suas pro varietate qualitarum in natura, exerceat, variosque affectus in homine Fanatico producat, ita explicat Fanaticus, Cap. I. par. 16. Die Lust ist eine lebendige Qualität / so sie sanfftig in einem Dinge ist / und der Heil. Geist herrschet in der Sanfftmuthe der Lust / und alle Creaturen sind fröhlich darinnen / deinde qualitates illas describit, quæ influunt in palata animosque hominum, & spirituales in illis affectus eliciunt: De qualitate acerba ita differit hic mytagogus p. 19. Cap. I. Denn so sie beweget wird / machet sie eine Creatur zittern / und freudenreich / und erhebt dieselbe mit dem ganzem Leibe / denn es ist gleich ein Anblick des Himlischen Freudenreich / eine Erhebung des Geistes etc. eine Mutter des Lebens; unde facile constat, quæ regnet in homine fanatico naturæ qualitas; quam primum acuti saporis asperitate perstringuntur nervi, incipiet, tanquam numine adflatus tremescere, corpore attolli, & animo quasi in coelum excitari; causa hæc est, quare tam jucunde contremiscant Fanatici, unde & nomen suum retulit ex hoc affectu promiscua Quakerorum turba, qui Tremuli appellantur; multum bonitatis huius qualitati inesse putant

Fant Fanatici; quod Bömius seq. parag. insinuat; Der heilige
 Geist waltet / und treibet mächtig in dieser Obalität / denn sie
 ist ein Stück der Himmlischen Freuden-Reich. Hinc vero illa
 dementia fanaticorum crassiorum existit, qui nimium sibi adu-
 lantur, & in rebus seriis ac spiritualibus indulgent, quando ju-
 cundos quosdam lætitæ motus, qui ex naturæ aliquando haut
 malignæ beneficio oriuntur, tanquam a Sp. Sancto profectos
 esse, in animum inducunt, ac dum rapidior & vehementior
 lætitæ affectus animis illorum repente illabatur, totius vitæ
 æternæ gaudia, quæ mortalis nostra conditio, & hæc vita non
 recipit, haurire, ac animo se capere contendunt; sed alia, alia
 omnino est illa Spiritualis voluptas, quæ in animis fidelium in-
 nascitur; Illa enim ex sacræ scripturæ virtute sola oritur,
 quam ignorant & contemnunt Fanatici, non ex titillantis na-
 turæ sensu vanisque stimulis, excitatur. Perinde etiam qualitatem
 dulcedinis, quæ particulis lævis superficiei inesse solet, de-
 scribit & spiritualement facit Bömius par. 21. Sie ist ein Anblick
 Obälle der Sanfftmuth / eine Wonne der Himmlischen Freuden-
 reich / ein Hauß des Heil. Geistes / eine qvalificirung der Liebe
 und Barmherzigkeit / eine Freude des Lebens: Unde ipsi Fana-
 tici ultro fateantur necesse est, si quid amoris, imo si quam
 aliam virtutem præ se ferant, illam a benignioris naturæ aura
 esse profectam.

§. XVI.

Ita omnes naturæ qvalitates ordine recenset, & spirituali
 ratione describit, quo minus miremur, quum omnes hæ qvali-
 tates, dulci & jucundo vinculo sibi invicem innexæ, animum
 Fanatici hominis imbuerint, tantam affectuum jucundissimorum
 vehementiam & impetum existere. At quia ipsi sponte sua fa-
 rentur, causas naturales his affectibus lenocinari, & quod nos
 sacræ scripturæ solius virtuti & beneficio, se naturæ acceptum re-
 ferre; mihi vitio non vertent, si omnes illos affectus, omnes
 virtutes, quas præ se ferunt, a genio quodam naturæ, non
 a Deo proficisci, demonstrarem. Magna autem illorum est incon-
 stantia, quod quum ipsi fateantur, hæc omnia se bonitate qua-
 dam naturæ consequi, tamen sententiam protinus mutant, ab

E

immo-

immediato numinis illapsu illa sibi accidere, contendant. Ego vero vestigia nunc Bömii, quæ premunt hodierni, ostendam, & dignum in illa intendam, quæ maximam faciunt Scripturæ Sacræ injuriam; verborum enim lenocinia, quibus utitur Fanaticus, tumidas sententias, & hyperbolarum ampullas, tanquam inanes spumas verborum, & fulmina non moror, quibus multis imposuit; quum remota hac vanæ eloquentiæ umbra, & verborum pompa, nil nisi fumus sit, & inanis verborum strepitus: Itaque *Fanaticus noster*, naturæ mysteriis initiatus, ad ejus obsequium, totus componitur, & pro varietate adlabentium qualitarum, varie afficitur, astrorum, omniumque rerum naturalium nutu regitur & gubernatur. Quod si enim natura molliori tactu animum permulceat, aut benignior & salubrior aura adflet, ac stimulis voluptatis cujusdam, fanaticorum corda pertinet & excitet; vel si corpora illorum alia de causa bene fuerint affecta: protinus hanc voluptatem avidè animis hauriunt Fanatici, & tanquam a Deo infusam, svaviter somniant, nihilque nisi divina gaudia sibi inesse præsumunt. Nullo profecto calumniandi studio, aut invidia id dico, sed amore veritatis, quæ illis molesta esse solet, qui fictis rebus & imaginariis delectantur, imo ingens doloris sensus hoc mihi exprimit, quod videam tot homines cæcos ac stupidos, Fanaticis lacris hodie mirifice capi & affici. Nimii forte sumus in describendo Fanaticæ Theol. subjecto, & promissæ brevitatis poenè obliviscimur; hoc itaque solum addimus, Fanaticum nostrum, aut Naturalistam, eo, quo sua illum magistra, hoc est, natura duxerit, & instinctus suus traxerit, præcipitem ferri, ejusque imperum sequi, tanquam divini numinis afflatum; unde si spirituum ætus, sanguinisque extumescens feryor illum rapuerit, in Enthusiasmum, & vehementes quosdam adfectus prolabitur, ac valde incitatus agitur; quod si deterbuerit ille furor, sanguinisque & spirituum calor refrixerit, oblangvescente jam corpore, in quietem solvitur, & in divinum scilicet somnum incidit; unde qui antea tremuli dicebantur, vehementiori affectu agitati, jam Quietistæ audiunt: & licet variis nominibus designentur Fanatici, pro varietate illa affectuum, quibus vel magis vel minus indulgent; ita ab auctoribus

sectæ

sectæ, ac capitibus, Mûntzeriani, Mennonistæ, Georgiani &c.; vel ab affectibus denominantur, dicunturque Enthusiastæ, Tremuli, Quietistæ, &c. optime tamen re ipsa inter se omnes consentiunt & concordant; noti sunt ex historia ecclesiastica Palamistæ, qui & *ἡσυχασταὶ* seu Quietistæ dicebantur, quorum nunc solummodo exemplum memoro, utpote qui imaginem Fanatici nostri, quem describimus, optime exprimant & depingant. Illi enim oppresso ad umbilicum capite, contortis oculis suppressoq; Spiritu, cum primum cordis locum mens reperisset, adspicere, se lucem, & incredibili voluptate se affici dixerunt: vid. Rechenb. in dissert. de Quietistis. Habet quoque Fanatica Theologia cum paganorum Philosophia id commune, quod in quietem & somnium resolutos homines singulari numine adflari, etiam pagani doceant; vid. Cicero in libr. de divinatione.

Vidimus nunc quomodo a natura imbuatur, formetur, & instituatur Fanaticus: Hæc enim magistra est, quæ illum movet, agit, illuminat, & ad omnium affectuum habitum componit; nam quod diu nunc inculcamus, omnes virtutes, & effectus, quos unice Sacra Scriptura sibi vindicat, naturæ transcribunt Fanatici, & perinde ut pagani, naturæ duce & magistra se uti fatentur ultro; quid unctione illa spiritali, quæ Spiritus Sanctus veros fideles delibutos reddit, & de qua loquitur Johannes, sanctius est, & tamen illam sibi arrogant solis Fanatici, eam ad naturæ ungentis, tingentisve mysteria transferunt, nec aliud quam insitam quandam naturæ vim intelligunt, quæ animis hominum se insinuat, licet divinis nominibus illam incrustent.

§. XVII.

Jam vero institutum fuit, prolixius ostendere, quæ ratione omnes fidei nostræ articulos, destruat, evertat, loco moveat, & disturbet Fanatica Theologia, & quæ ratione suos initiatos informet, instruat, ex verbis Bömii monstrare; quia vero B. noster Calovius præclare & diligenter id præstitit, nunc licebit nobis esse otiosis; ne tamen officii nostri partes plane deseruisse videamur, qui religionem Fanatici hominis describere volumus, summa rerum momenta, aliis forte intacta, delibabimus. Inter prima vero initia, & tirocinia artis, odio Sacræ Scripturæ, &

contemptu imbuitur ac innutritur] noster Fanaticus; eoqve
omnia sunt comparata, ut in nauseam & fastidium, hominum
qve ludibrium recidat sacra scriptura; Ita enim Bômius suum
Fanaticum, informat, Mosen, sanctissimum Scriptorem castigat,
emendat, corrigit, & quasi profanum scriptorem suis obelis &
iniquissimo stilo confodit, idqve alibi facit, tum imprimis Cl
XXII. par. 26. 27. 28. ubi rerum creaturarum historiam describit, &
acerbissimis verbis in Mosen invehitur; qvum enim verba Ge-
nes. I. v. 14. 15. 16. 17. 18. 19. bona fide allegasset &, qvo mo-
do leguntur a nobis, ac in Lutheri versione extant, enarrasset, ut
ex parag. 24. 25. patet, adjicit suam epicrisin par. 26. dicendo,
diese Beschreibung (qvalis nempe in genesi continetur) zeigt ge-
nugsam an / daß der theure Man Moses nicht der Auctor sey /
dann der scribent hat weder den rechten GOTT noch die Ster-
nen erkant / was die seind; illum scriptorem intelligit, qvi verba
Genes. I. V. 14. &c. consignavit; egregium vero Fanatici machi-
namentum! Ne videatur Mose injuriam facere, invidiam rei
ab illo removeret, & in ignotum auctorem relegat; at insidias
Tuas & fraudes dudum deprehendimus Fanatice, Mosen aucto-
rem in dubium voces, illum excuses, certe majori Te crimine al-
ligas, qvi non hominem, sed Spiritum Sanct. reprehendis,
convitiis proscindis, hunc principalem & verum illorum ver-
borum, quæ citasti, auctorem scriptoremqve, de qvo dubitari
non potest, traducis, quasi nec verum Deum, nec stellas qvi-
dem novisset; En Calumnia, quæ atrocior ne quidem Spi-
nosa, teterimus quamvis Atheus, evomit; sed ulterius se
explicet Fanaticus; und ist wohl zuvermuthen / daß die Schöpf-
fung vor der Sündfluth nicht ist beschrieben worden / sondern als
ein dunkel Wort im Gedächtniß / von einem Geschlechte auff
andere gebracht / bis nach der Sündfluth / da die Welt hat wie-
der angefangen Epicurisch zu leben. par. 27. da haben die heiligen
Väter als sie solches gesehen im Schöpfung beschrieben / damit es
nicht möchte vergessen werden. etc. p. 28. Dieses ist auch der Alt-
Väter / nach der Sündfluth / und auch davor ihre vornehmste
Unterweisung und lehre gewesen / daß sie die Menschen an die
Schöpfung gewiesen haben, par. 29. Nachdemselben Vätern
seind

seind die weisen Heiden kommen die seind in der Erkenntnis der Natur was tieffer kommen / und muß ich mit Grunde der Wahrheit sagen / daß sie in ihrer Philosophia und Erkenntnis sind / bis für Gottes Antlitz kommen : Singulis verbis sanam veteris ecclesiae Theologiam perstringit, exagitat, extenuat Fanaticus, insanam vero Paganorum Philosophiam, ut oportebat naturalistam, suis principiis, quæ cum paganis communia ipsi sunt, consentaneam laudat, extollit. Applaudunt & accinunt novatoris hodierni, qui Platoniam Philosophiam, quum reliqua omnia contemnant, solam habent in deliciis. Quum vero Fanatica Theologia in natura ejusque mysteriis erueudis sit occupata, hinc facile patet, quare in Mosen tanta cum vehementia irruant, impetumque faciant, utpote qui ne vestigium quidem ullum mysticæ Theologiæ, qualem exsculpunt Fanatici, reliquerit, & omnem Atheis ac Fanaticis viam intercluserit; unde nemini ex sacris scriptoribus, quam huic, infestiores sunt illi homines; imo novatores hodierni, etiam subtiliores, tanquam jejunum & sterilem traducunt, mysticis suis sensibus augment, & obruunt, & vestigia Bömii ubique ostendunt. Multum vero in odium hujus Fanatici incurrit Moses, quod stellas & astra, eodem quo ille modo non descripserit, nec divinitatem quandam aut vim occultam, imperatricem & dominam rerum omnium affectionumque causam, illis assignaverit, quæ in re multo saniores ipsi videbantur pagani Philosophi, sive Platonici, sive Peripatetici.

§. XVIII

Animi etiam sui insolentiam, & contemptum sacrae scripturæ aperte præ se fert hic Fanaticus, novique testamenti divinos scriptores eodem, quo Mosen, stigmate notat. Cap. enim 26. auroræ, ubi electionis mysterium e natura evoluit, par. 138. impium plane & improbum ejus votum extat: verba ipsius sunt: **GOTT** gebe/ es habe Petrus oder Paulus anders geschrieben. p. etiam 8. cap. 13. impia hæc verba loquitur, es seind etlich irrige Ding in der Schrift gebrawen: Hæc de Sacra Scriptura opinio est hujus Fanatici: quod reliquos religiosius nostræ articulos attingit, perinde illos tractat, mutilat, detruncat, evernit hic noster, omniaq; fidei mysteria e naturæ abyssu erue-

re fatagit, deque illis qualitatibus e natura excoctis, suam Philo-
 sophiam conglutinat Chemicus male sanus; ita enim de crea-
 tione hominis pingvi sane Minerva philosophatur, cap. 26. par. 116.
 Der theure Mann Moses schreibt (observa veruginem fanatici
 cerebri, qui antea negavit Moisen genuinum esse geneleos au-
 ctorem) GOTZ habe den Menschen aus einem Erdentloß ge-
 macht etc; er ist aber nicht dabey gewesen / als es geschehen ist:
 Omnia ad Moisis fidem elevandam sunt composita; porro, dieß
 muß ich aber sagen / das Moses wohl recht geschrieben hat / aber
 der rechte Verstand / woraus die Erde worden sey / ist beydes dem
 Moysi / und auch seinem Nachkömmlingen im Buchstab verborgen
 blieben / und hat es der Geist / bis auff diese Zeit verborgen ge-
 halten: &c. Hinc quoque ingenium Fanaticæ Theologiæ perspicitur,
 quæ sacram scripturam semper extenuat, & nusquam adducit,
 nisi ubi quædam naturæ particula aut portio occurrit; illam ex-
 aminat, & contorquet, ut aliquid Spirituale inde elicere & ex-
 primere possit. Nam & hic Fanaticus, dum cetera omnia in
 Mose contemnit, hanc massam, aut terræ pulverem, ex quo
 conditus fuit homo primus, sedulo excutit, & tantum non pueri-
 liter ludit; glebam enim hanc in deliciis habet, & putat totum
 electionis negotium, quod male ipsi expresserunt Petrus & Pau-
 lus, in hac unica massa se posse evolvere & explicare. Quod ad
 Sacro Sanctæ Trinitatis mysterium attinet, etiam illud sacrilegis
 manibus, spurcissimisque Fanaticæ Theologiæ verbis contami-
 nat Boemius. Quum enim totam sacro sanctam Trinitatem essen-
 tiamque divinam exhaurire se velle, magno hiatu promiserit, nul-
 lare, nisi obscuris rerum simulacris ac similitudinibus, e naturæ
 sinu depromtis, illam adumbrat, & inanes tantummodo spe-
 cies ac umbras caprat, dum nil nisi naturæ formas, aut potius in-
 ferna illa loca, pervolitantibus huc illuc manibus spectrisque in-
 fausta, imaginatur. Ubique enim Trinitatis vestigia in natura
 venatur Fanaticus noster & ubi vel minima trinitatis umbra &
 imago se objecerit, ut e. g. in anima tres numerantur facul-
 tates, voluntas, intellectus, memoria, & triangulum
 trinum numerum repræsentat, protinus totam essentiam di-
 vinam, & personarum trinitatem ex suo principio naturæ de-
 monstrare

monstrare & exhaurire conatur. Prolixior est Bōmius, quam ut illius sententiam in hac brevitate explicare possimus: nos solum, quod princeps est Fanaticæ Theol. caput, attingemus, & quid de filio Dei salvatore, & de gratia Dei salvatrice existiment Fanatici, brevibus exponemus.

§. XIX.

Nam ut alia omnia mysteria e naturæ fundo extrahunt, & evolvunt, ita quoque hoc licet *ἁπολογούμενος μέγα* salutis mysterium, quod e sola innotescit Sacra Scriptura, a suo principio, hoc est, natura deducunt, & sollicitè exquirunt. Quo- modo vero ex mente Fanaticorum in natura tanquam matrice, falsus ipsorum Christus generetur & formerur, Bōmius clarissi- me omnium explicat. Diu id inculcamus, Bōmium naturam cor- pus Dei existimare, & in aliquod naturæ ergastulum divinam essentiam concludere ac compellere; imo, quod summa est in De- um injuria, quodam veluti conjugio naturam & Deum arctissi- mo consociat ac conglutinat, ac in unum corpus tanquā aliquod conjugum par transfundit, ex quo permixtis omnibus naturæ qualitatibus, componatur & procreetur filius Dei & Fanaticorum Christus: ne vero gratis id dicere videar, ipsum Bōmium se expli- cet C. 23. Morgenröthe / par. 59. Auch so siehestu wie die Natur nicht könne von den Kräften Gottes unterschieden werden / son- dern es ist alles ein Leib: die Gottheit / das ist die Heilige Kraft des Herzens Gottes / wird in der Natur geboren: (intelligit fi- lium Dei, cujus generationem & Sacro S. Trinit. simul data ope- ra hic delineare vult) auch so entstehet oder gehet der Heil. Geist aus dem Herzen des Lichts durch alle Kräfte des Vaters im- mer aus / und figurirt alles und bildet alles. Septem enim qua- litates naturæ constituit: quas etiam Deo inesse putat, aut ex natu- ræ commercio imprimi & infundi; has quoque Spiritus emanantes appellat, sieben Obält-Geister / & utcumque se vertat & contor- queat Fanaticus, dissimulare suam sententiam non potest, quin non Spirituales quasdam affectiones, quæ Deo in sunt, sed naturales & corporeas intelligat: & prima quidem falsa habetur, secunda dulcis, tertia acerba est qualitas, quarta vero calor, quinta amor, qui ex caloris igne accenditur, sexta tonus, sive tremulus clangor; septima

septima est corpus illud, quod ex ceteris sex qualitatibus conflatur; hoc formam & figuram rerum omnium componit, venustatem ac gratiam rebus omnibus conciliat: vid. C. II. ex his septem Spiritibus, quidquid in Deo est, quidquid in natura, tanquam ex suo fonte deducit & derivat Bömiana Philosophia, simul ex hoc principio res naturales ac Spirituales confundit, Deum & naturam, summa inis commiscet. Accipe vero rationem, qua filii Dei generationem describit eap. 8. par. 80; Wann der Vater das Wort spricht / das ist / seinen Sohn gebäret / welches dann immer und ewig geschiehet / so nimt dasselbige Wort erstlich in der Herben qualiter seinen Ursprung / da fasset sich / und in der süßen nimt seinen Quäl / und in der Bittern schärfet sich / und beweget sich / und in der Hitze steiget sich auf und zündet den mittlern süßen Quäl an / vid: par: 81. porro 82. und dasselbe Feuer ist der Warhaftige Sohn Gottes / der von Ewigkeit zu Ewigkeit immer also geböhren wird / das wolte ich an Himmel und erden / Sternen und Elementen / und an allen Creaturen / an Steinen / an laub und Gras / ja an dem Teuffel selbst beweisen etc. Quæ potest major esse in Deum injuria, quam filii Dei generationem, non tantum ex rebus inanimatis, sed etiam ex ipso diabolo, & quidem invictis, ut postea loquitur, argumentis, demonstrare velle: prono autem alveo ex principio hoc fluit, quod eodem modo, quo rerum naturalium, imo Diaboli generationem, perinde etiam filii Dei, ex uno nempe naturæ principio, deducat, & demonstrare impiissime satagat. Hinc nemo mirabitur suum quoque Fanaticis Christum esse, in quo salutis spem fiduciamque habent repositam, quem in naturæ tingentis centro unctum, perinde ut Plato, & ceteri pagani, absurdissimi rerum divinarum panto mimi, dicunt & nugantur. Intelligitur quoque, quale sit illud gratiæ lumen, quod naturæ inesse putant Fanatici, nempe ignem aut splendorem, ex Spiritus Sancti, naturam inhabitantis, virtute, & qualitatibus inter se invicem luctantium conflictu ortum, qui totam naturam pervadit, illuminat, perlustrat, & centrum ejus imbuit; ac postmodum naturæ vehiculo animis hominum se infundit & insinuat, amore falso corda accendit & lætitiæ sensu afficit: nam in hoc Spiritus Sancti virtutem & efficaciam collocat

collocat Fanatica Theologia; & sacramentis suis, tingentisque ac ungentis naturæ mysteriis suum Fanaticum imbuunt. Causam habemus, quare tam familiare sit lucis nomen Fanaticis, & semper in ore versetur; nihil enim aliud nisi materialem quandam & naturalem lucem designant, licet illam spiritualibus nominibus commendent: ita se exprimit ipse Bômius c. 18. p. 21. Siehe die innerste und tieffste Geburth stehet in der mitten / und ist das Herze der GÖttheit / welches aus dem Qbäl-Geistern GÖttes geböhren wird / und diese Geburth ist das Licht. etc. Sc. constituit Deum velut in centro naturæ, ex quo tanquam sede & corde divinitatis reliqua omnia, quæ existunt in rerum natura, per suos canales diffuant & dimanent; septem vero illi Spiritus manantes, de quibus antea, seu Qbäl-Geister / exturbidis Judaicarum nugarum lacunis sunt derivati: nimirum ex illorum ספירות, quæ ex uno defluunt fonte, originem habent. Intelligitur autem per naturæ splendorem filius Dei, cujus, in natura affulgentis, beneficio, salutem se consequi, & omnes simul paganos, existimant Fanatici; ita Bômius loquitur par. 23. C. XI. Wirstu nun/alloquatur gentiles, im Geseze der Natur heilig und wohl in dieser Welt gelebt haben / und wirst den hellen Blig / der da ist der Sohn GÖttes / der dich lehret das Geseze der Natur / in deinen sieben Qbäl-Geistern nicht verleschet haben durch Grimme Erhebung / welche lauffet wieder die Wissenschaft der Natur / so wirst du mit allen Christen in ewiger Freude leben. Porro se explicat. der Natur Geseze ist die GÖttliche Ordnung aus dem Centro Naturæ, der darinnen leben kan / darff kein ander Geseze / dann er erfüllet GÖttes Willen. Jam vero brevitatis studium nos admonet, ut ad causam Theologiæ Fanaticæ finalem, & sic ad finem propius accedamus.

§. XX.

De causa efficiente principali, & instrumentali, minus sumus solliciti, quum illa sit in promptu, nec opus habeat longa disputatione: effectus enim causam, ut fumus ignem, sequitur & unde exstiterit, facile ostendit: id vero citra invidiam odiumque personæ dico, malignum genium, principem fanaticæ Theologiæ auctorem, hoc Fanatico, tanquam commodissimo instrumento usum fuisse, quo hanc doctrinam impiam plane, & Atheismi magistram procuderit.

F

§. XXI,

De causa finali varia dici possent, alia enim propior, alia remotior est, alia subordinata, ut loquuntur in scholis, alia ultima nuncupatur; alia falsa est, & frustra a Fanaticis obtenditur ac prætexitur; alia vera, quam facile per insanam & erroneam Philosophan si viam invenit & obtinet fanaticismus. Nequaquam enim Dei gloria promovetur, cui suas perfectiones detrahit Fanatica Theologia, & rebus creatis impertit: neque, si ad homines fiat respectus, salus æterna per illam acquiritur; sed omnino perditur & amittitur: nec vera aliqua & spiritualis lætitia inde conciliatur, quæ ut antea diximus, non a pigra naturæ fluxu, sed a virtute, efficacia & *δυνάμει* Sacræ Scripturæ proficiscitur, quam extenuant Fanatici, & prorsus contemnunt. Verus autem, qui a Fanaticis intenditur, finis varius est, nimirum si Deum respicimus, est divinarum perfectionum extenuatio, & sacræ scripturæ contemptus: At si ad homines refertur Fanaticismi finis, est animi insolentia & fastus, atque vanissimi gaudii captatio. Ipse Bômius exemplum esse potest omnis superbiæ, qui in præfatione, librum suum de aurora, *miraculum mundi*, em *Wunder der Welt* / appellat. Divinitatis denique opinio & imaginatio. Quod enim hunc finem imprimis sibi propositum habeant, inque illum omni virium contentione nisuque collineent, divinitatemque se consequi, firmiter in animum suum inducant Fanatici, ex verbis Bômiï facile probamus C. 23. aur: par: 13. *Wann nun dieses geschieht / inquit, so bist du wie der ganze Gott ist / der da selber / Himmel / Erde / Sternen und Elementa ist / und hast auch ein solch Regiment in dir / und bist auch eine solche Person / wie der ganze Gott in dem loco dieser Welt ist: hem!* Singulæ voces in Deum summum injuriæ sunt! nec profecto infanior erat Stoicorum & Platoniorum Philosophia, quæ mirum ut oblectant se novatores: Illi perinde se deificatos, imo Deos putabant, nec quidquam inter hominem pium & Deum interesse existimabant, quemadmodum Seneca verba ipsorum fausta & impia multoties refert & laudat: ut vel hinc cognoscas, in omnibus convenire paganam & fanaticam Philosophiam, eundemque sibi finem ac scopum destinare. At insania etiam mentis, quæ rapiuntur Fanatici, revera ad finem quoque Fanaticismi referri debet; Dementia enim illa & insania, quæ in Enthusiasmos

smos, & profundissimas echstases labuntur, aut vehementissimis affectibus motibusque corporis rapiuntur, qvatiuntur, & affectatur a Faniticis, & maxime obtinetur. Hunc qvoqve finem cum paganismo, nec illo quidem saniori, in qvo melius animi hominum excolebantur, & ratione duce ac magistra utebantur; sed illo crudo, & ad superstitiones nefandas projecto, communem habet Fanaticismus. Non possum hac occasione, qvin Græcorum, qvi alioqvin supra alios omnes sibi sapere videbantur, furores perstringam, qvibus, qvum sacra sua peragerent, Deo litarentque Baccho, agitabantur; scytharum vero cultiorem & graviorem sapientiam, rursus collaudem, qvi cum alias a Græca levitate ac peregrinitate, luxurieq; morum abhorrerent, illorum qvoq; quam in sacris exercebant, dementiam & insaniam, odio prosequiebantur: id vero inauit in sua Melpomene Herodotus, qvæ in hyperborei orbis descriptione, reliqvas ejus Musas ac gratias lepore, svavitate ac venustate superat: *Σκῦθαι γ' ἰν' οὖτ' ἔτι βακχεύειν πρὸς Ἑλλησι, ὅτε δὲ πρὸς, οὐ γὰρ φασιν αὐτὸς εἶναι θεὸν ἐξυπνίσκειν τῶτον, ὅς πο μάνησθαι ἐνδύει ἀνθρώπους, Scythæ vero ob Bachanaliam exagitant Græcos; non enim verisimile esse dicunt, ejusmodi Deum inveniri, qvi homines ad insaniam incitet. Et illi qvoqve multis Christianis sunt saniores, qvi his furoribus fanaticis, & affectatæ dementiæ, divinum quid inesse putant, imo ejusmodi echstases & furores vehementer commendant: Ultimus deniqve fanaticæ Theol. finis est, vitæ æternæ jactura, & poena, ignelunda æterno.*

§. XXII.

Extrema pars, in qva Bömius & Spinoza inter se invicem contendunt, & Bömium Atheum esse, invictis, inconcussis, & manifestis rationibus probatur.

Multos fore non dubito, qvi Bömio suo addicti mirabuntur valde, & indignabuntur, suum Fanaticum, qvo nil pius, nihil sanctius esse existimant, cum Atheo componi, & sine discrimine comparari; forte etiam erunt, qvi licet huic non multum tribuant Fanatico, ægre tamen persuaderi possint, eo usq; hujus impietatem esse progressam, ut eodem, qvo Spinoza Atheismi crimine, debeat condemnari. Ego vero extra invidiam dixerim, hunc Fanaticum non obscuriora quam, Spinosam, sui Athe-

issimi signa notasque præferre, imo clarioribus verbis Atheisticam sententiam pronunciare. Etenim hic Fanaticus omnes suæ Philosophiæ rationes, omnia principia ad naturam, tanquam deam, aut divinitate perfusam ac delibatam, retulit ac direxit, & licet pietatis velo suum Atheismum obtegere voluerit, pingvi tamen minerva præditus, illum occultare non potuit; Spinoza vero & calliditate quadam ingenii, ac solertia, & exquisita limataque subtilitate, ita suam Philosophiam elaboravit, ut quum Atheismum re vera in sinu foveat, illum tamen & verbis, & rationibus speciosis a se amovere videatur. Hic enim nusquam tam putidas voces profert, nec adeo manifesta Atheismi signa præ se fert, atque Bômius, quod summa fiducia animi dixerim: Dei essentiam & existentiam non tam aperte, atque ille, subvertit, & in creaturas transfundit; sed oblique, & ductis cuniculis in hanc arcem omnis cognitionis invadit, ita tamen, ut per connexas & concatenatas rationum ac propositionum consequentias, Deum & quidquid divini aut humani est, inficietur: quod demonstrare nunc aggredior, præcipua rerum momenta delibans.

PROPOS. V.

Partis I. Ethices hæc est.

In rerum natura non possunt dari duæ aut plures substantiæ, ejusdem naturæ sive attributi.

PROPOS. VI.

Una substantia non potest produci ab alia substantia

PROPOS. VIII.

Omnis substantia necessario est infinita.

PROPOS. XIII.

Substantia absolute infinita est indivisibilis; quod vero substantiam creatam, imo extensam quoque & materialem intelligat, ex corollario, quod adjunxit, clarissime patet; ex his, inquit, sequitur, nullam substantiam, & consequenter nullam substantiam corpoream, quatenus substantia est, esse divisibilem, &c.

PROPOS. XIV.

Præter Deum nulla datur, neque concipi potest substantia.

PROPOS. XVIII.

Deus est omnium rerum causa immanens, non vero transiens; vid. prop. 19.

§. XXIII.

§. XXIII.

Omnia eo pertinent, ut DEUM & naturam in unum contendant, & in unam substantiam redigant ac compellant, naturam divinis attributis afficiant, augeant, Deum vero naturalium rerum affectionibus obruant, quum illum extensum, *aufgedähnet* / per totum scilicet naturæ corpus, sapius appellet Spinoza: id vero ex omni ipsius patet Philosophia, & ex verbis in Coroll: propos. II. partis II. Eth: facile probatur; Mens humana, inquit, pars est infiniti intellectus divini: Proinde cum dicimus, mentem humanam hoc vel illud percipere, nihil aliud dicimus, quam quod Deus, non quatenus infinitus est, sed quatenus per naturam humanæ mentis explicatur, *sive quatenus humana mentis essentiam* constituit, hanc vel illam habet ideam &c. ubi manifeste Deum in naturam & essentiam humanæ mentis convertit: Et in parte 2. Eth: prop: 10. Coroll: aperte dicit, hominis essentiam ex certis modificationibus divinorum attributorum constare, & hominem nihil aliud esse, quam affectionem & modum, qui Dei naturam certa & determinata ratione exprimat &c: Corpus Deo tribuit Ethic: parte 2. defin: 1., & dicit se per illud modum intelligere, qui Dei essentiam, quatenus ut res extensa consideratur, certo & determinato modo exprimit. Vox expansi a Cabbalistarum ore defluxit; nam ut Cabbalistsæ explicant, lumen denotatur fulgidissimum, quod in centro conflatum, suarum perfectionum radios continere & comprimere non potuit, quin, ne plane exundans flamma absorberetur, per canales & circulos, *ספירות*, vel ut eas appellare solent, *נתיבות* h. e. semitas, aut concavitatum spatia vim suam effunderet, dispergeret, aut potius exoneraret; & hoc centrale lumen sive *אין*, h. e. nihil, sive, *אין סוף*, illud appellent, Deum esse contendunt, per totum universum, naturamve omnem extensum & dispansum; quid vero per corpus Dei intelligat Spinoza, explicat ep: 15. ubi corpus partem universi esse dicit, & aliquid; quod cum toto conveniat, & reliquis arte cohæreat, designare: ut omnia conferam in pauca, hoc Cabbalismi, Spinofismi & Fanaticissimi, fundamentum, principium, caput & compendium est, quod non sit nisi una quædam substantia, cui omnes res creatæ, tanquam attributa, modi & affectiones insint; & quod unius substantiæ, in naturam se dispergentis, hoc est, divinæ essentia, omnes creaturæ sint participes.

Quum verò Cabbalismi mentionem injecerim, a proposito non fore alienum existimo, si latius in hanc materiam exipatier, multis hodie agitatam controversiis, neq; adhuc ad liquidum perductam; magnis difficultatibus vero, multaqve obscuritate perplexam; quam videor mihi domesticis quibusdam Judaicæ Cabbalæ testimoniis explicare quodammodo & enodare posse; ut mirer quosdam ex Christianis existere, qui nescio quæ trinitatis divinæ mysteria, nil nisi, canoras & bullas Judaicæ gentis nugas, vel potius blasphemias, proferunt in medium: Quædam e libro antiquo, ספר יצירה, adscribam, quem latine reddidit, illustravit, & specioso colore commendavit Prof. olim Königsb. Rittangelius, Judaicæ & avitæ superstitionis tenacior; pag: 67. editionis Rittang: hæc habentur, quæ mirum quantum ante dicta illustrent atque confirmant.

כי להיות שאלו ג מוחות הם קרובים למצורן
הנה לסכר קורבתן אורן גדול מאד עדש א' א' לנבראים
ליהנות מאורן אשר לסכר זו הוצרכו להסתפק ולהתפשט
לראש לתוך וסוף שהם ספירות &c.

*in præsens
defuit mi-
hi versio
Rittange-
lii.* hoc est, quando tres succi illi, sive, ut vocem Cabbalisticam ita exprimam, medullæ (intelliguntur tres primæ Sephirot) suo emanativo propiores factæ, fit ut, ob viciniam, lumen ipsarum augeatur valde, ita ut non possint creaturæ luce illarum frui: ideo necessum erat, ut diffunderentur, & dispergerentur per caput, medium & finem; quæ sunt Sephirot &c. Sc. id dicunt Cabbalistæ, esse aliquem fontem divinitatis, sive **מצור** hoc est, emanativum, ex quo trinitas illa Cabbalistica, quæ unitatis vinculo colligatur, seu primæ illæ **ספירות**, **כתר**, **חכמה** & **בינה**, emanant; ex his enim trinitatem personarum, quam profitentur Christiani, exsculpere satagunt hodierni novatores; sed quam monstruosa illa sit & enormis, deinde patebit: dicunt, inquam, & statuunt Cabbalistæ, illud centrum esse fontem ipsum, sive divinitatis quandam abyssum, quæ sese in omnes **ספירות**, pleno velut gurgite effundat, & exundet; hoc vero centrum lucidum, **אור קדמון**, sive lux primordialis, conceptis verbis causa causarum appellatur, sive **עילוי העליות**, pag. 74. ex qua nempe trinitas illa Cabbalistica existit, originemque habet. Quæ vero summa est blasphemia, corona illa suprema sive **כתר העליון**, dicitur obscura respectu causæ causarum, sive infiniti, ita expressis verbis legitur. p. 74.

אוכמא

אִכְמָה אִיהוּ לַגְבוּרָה עִלָּת הַעִלּוּת

qvo manifeste corona summa, per quam Deus Cabbalisticis intelligitur, a causa causarum distingvitur, & per consequens, illa trinitas personarum, quam ex Cabbala eliciunt novatores, plane alio sensu, quam qvo illi interpretantur, est accipienda, nempe pro trinitate aliqua naturali, externa, & foris extra divinitatem egrediente, aut nisi hanc velint, quadruplicem Deum statuunt, necesse est, qvia summa corona, id est, Deus Pater, causam sui habere, asseritur. p. 78. qvid sit emanatio, explicatur,

וּאִצְלוֹתָן הוּא שְׁמַצְמוּ אֶרֶן מֵאִצִּיר
qvod sit recessus luminis earum (ספירות) ab emanativo; jam vero intelligitur, quam insidiosa, suspecta & dolosa sit hæc, quam commendant, trinitatis Cabbalisticæ forma, quam speciose imponat nostris Christianis: quando enim Cabbalisticæ tres illas ספירות & emanationes, quasi aliquam personarum trinitatem describunt ingeniose, & depingunt, non nisi externas quasdam emanationes, externam quandam trinitatem, qvalem etiam in multis rebus naturalibus conspiciamus, intelligunt: acsi vel maxime quandam divinitatem intelligunt, ex principio cum aliis, & Fanaticis & Atheis communi, naturæ illam adfingunt: Ne gratis id dicere videar, accipe verba hominis Judæi p. 77. apud Ritangelium; ubi suspicionem illam, objectionemqve, quasi novum qvendam & e sua causa existentem Deum formare & constituere videatur Cabbala, diluit, nimis certe diluto colore; ita tamen, ut tota illa Cabbalistarum trinitas, quam amplectuntur novatores, hac ratione subito luxetur, dissiliat ac in aerem dilabatur; ita vero infit, וְנִשְׁכַּח לְבַעַל
רִין כִּי אִצְלוֹתָן הִיא כְּעֶרֶךְ הַנִּבְרָאִים לֵאמֹר כְּעֶרֶךְ עֲצָמִין
& respondetur objicienti, qvod emanatio earum; (ספירות) respiciat & pertineat ad creaturas, non ad ipsas; qvo itaqve jam illa emanatio & processio interna personarum? hanc excludunt, negant, perimunt Cabbalisticæ, emanationem & processionem non internam intelligunt & interpretantur, sed illam, qvæ foris est, in natura, ad res creatas & naturales referenda; certe ubiqve, qvovcunqve se verterint, constricti hærent Judaizantes, nec possunt suos Cabbalistas ab illo crimine purgare, qvin vel plures Deos confingant, vel illam, quam nos Christiani debemus profiteri, Trinitatē nequaquam intelligant, mysteriumq; S. S. Tr. suis nugis contaminent ac deforment, dum aliam, qvæ ad creaturas, resqve naturales pertineat, Trini-

Trinitatem, more Fanaticorum insinuant. Hinc facile patet, unde sit quod Cabbalistæ personarum emanationem ac processionem assequi & intelligere omnino sibi videantur, quum externa tantum sit, vid; ipse Rittangelius in notis, id asserentis. Fatemur alias magnam hic inconstantiam, levitatem & discordiam esse Cabbalæ.

§. XXV.

Negari interim non potest, sanius hoc mysterium intellexisse veteres, genuinos Israelitas, & illas חכמה seu emanationes meliori & Christiano magis sensu intellexisse, quorum & verba & mentem, imo religionem deseruerunt hodierni Judæi; in antiquioribus certe illorum scriptis aliquæ veritatis scintillulæ adhuc gliscere videntur, magna licet gentis ignorantia obscuratæ, tenebrisque obrutæ. Vera autem, & incorrupta illorum Cabbala, veteris Testamenti scriptura erat, quæ opinor & exoterica & acroamatica Theologia usum præstare potest, ut nequaquam videatur necesse, aliam & sublimiorem Veteri Testamento Cabbalam comminisci: Impiam certe Cabbalam, quæ ad Atheismum latissimam viam pandit, non sine injuria sacrae scripturæ, & divini Numinis, commendare possunt, quam tamen vellent nostra Philosophia, ut rixarum plena, commutatim; quod reliquum attinet, multis scatentem nugis, quum lingua eorum uti debeamus, cum quibus nobis res est, illa adversus nugacem illam judæorum gentem, & feliciter aliquando utimur, quum & constet judeum aliquem, cujus pertinacia alias frangi & expugnari non potuit, figura literæ ו, linearumque triana effigie, repente circumactum, & ad veram conversionem præparatum fuisse. His vero nugis, tabulisque otia Christianorum, quæ sacra script: potius impertienda sunt, non oblectare deberent nostri, nec judæorum falsas merces tanta cupiditate extrudere: quin potius illorum & mentem & verba impia prius emendarent ac corrigerent. Multi in his impuris fœcibus adhærescunt, & illas sordes in limpidos Israelitarum fontes inducunt ac derivant, imo, quo nunc audacia quorundam processit, ex Cabbalæ, & quidem impuræ fontibus, scripturæ sacrae & Novi Testamenti verba defluxisse, contendunt: Nollem ut eruditionem suam suspectam fecisset Vir alias nomine celebris, qui Platonismi & Cabbalismi, & quidem impurius causam nimium defendit. Platoniam enim Philosophiam Cabbalismi vel matrem esse vel alumnam, inque Judæam derivatam ac transfusam, quis nescit, quum aliarum gentium, & Græcorum imprimis, seqvaces imitatores Judæi

dei, in varias sectas, Græcæ Philosophiæ propagines, transfirent. Eo itaque progressa est supra memorati Viri audacia, ut Cabbalam veterem supra verbi scripti dignitatem evexerit; at quum nulla veteris Cabbalæ vestigia, aut signa possit ostendere, ad impuram Cabbalam sese contulit, & ex illa tanquam fonte quasdam sanctioris scripturæ partes, imò orationem dominicam deduxit. Dolendum est tam illum, quam alios Judaicis scriptis tantum tribuere & gratificari (quæ certe possent, opinor, alio, quam hoc potissimum nomine commendare, & supplicio flammarum subducere) ut Christum salvatorem nostrum, quasdam historiolas ex pande-ctis Judæorum publicis, mutuatum fuisse, contendant; in quorum numerum Ligtfotus, eruditorum judicio refertur. Sunt fateor quædam historiola, ut de epulone divite, ac Lazaro, de convivii cælestis apparatu, invitationeq; divina, quarum rerum licet non integra, sparsa tamen & minuta quædam vestigia extant in Talmude. At vero quum inviti fateantur necesse est, hæc scripta aliquot seculorum intervallis Christiana religione esse juniora, quæ quæso ratione, defenderint, Christi potius verba, quam Judæorum mutuo fuisse sumpta; inquirunt, illas, quas in unum Talmudis corpus redegerunt, dispersas hinc inde sententias, Christi tempore in ore sermoneque communi percerebuisse, & antiquiores esse illarum auctores, nec veri simile esse, Christi lingua fuisse locutos, qui inter necino illum odio fuerint persecuti. Mihi non absurda, nec inanis videtur esse conjectura, pios quosdam Judæos fuisse, sive Christianos, sive a reliqua Christi doctrina plane alienos, qui quum more gentis sermonum figuris, & venustis allegoriis, mirum quantum caperentur, quasdam narratas a Christo historias amœnas, mutilas surripuerunt, quæ deinde in comuni, sermone, incerto forsitan auctore, versabantur. Fuerit Christi invisum odiosumq; Judæis nomen; eo tamē usq; non grassabatur illa invidia, ne in synagogas suas & templum Salvatorem admitterent, sapientiamq; ejus admirarentur. Quicquid sit, demiror homines, quum non nisi pauca quædam verba mutilata, & deminutas sententias in Talmude subodorati fuerint, protinus concludere, integras historias, quales in sacra scriptura narrantur, inde fuisse depromptas; in primis vero miror Philosophiæ hebrææ Auctorem aliquot nudas hinc inde voces ex oratione dominica truncatim decerpere, existimantem, quia in ar-

G

bore

Uero cabbalistica una alterave vox similis occurrit, ut e.g. מלכות
מלכות, totam orationem dominicam ex Cabbala Judaica esse con-
textam: Melius ageretur cum re Christiana, si ejusmodi inutiles &
perniciosas opiniones mitterent ac rejicerent, ne imbecillis conscien-
tiis injicerentur scrupuli, nec illorum causa juvaretur, qui terribili
religionis nostrae hostes, Christianismum ex Platonismo & Cabbal-
ismo ortum esse, existimant.

§. XXVI.

Jam vero, post hæc in Cabbalisticam Philosophiam divertieu-
la, in viam revertimur, Spinozamq; quem antea adgrediebamur, ita
sui Atheismi convincimus: quicumque Deum & res creatas ita con-
fundit, ut quæ Dei sunt, rebus creatis tribuat & vice versa, ille est Athe-
us; At Spinoza, Deum extensum esse & corporeum contendit, na-
turam vero, & res materiales, æternas, infinitas, & indivisibiles
nuncupat, adeoque sine omni controversia est Atheus, Hinc τὸ
τῷ ψεύδι Atheismi, qualem nos intelligimus, & supra descrip-
imus, recte constitui potest, Natura est DEUS.

§. XXVII.

Quod autem disputationis nostræ cardinem volvit, proban-
dum nobis est, idem Fanaticum nostrum sentire, & huic Atheorum
principio etiam subscribere: neq; vero in illa re diu sudandum no-
bis est, aut laborandum, quum aperta & manifestissima Bōmii verba,
quæ nunc producimus, remotis consequentiarum nexibus, sine am-
bagibus, levato velo, Atheismum ejus detegant, & Patronis Fana-
ticorum, hodiernis novatoribus, si quid ingenui illis inest, facile
silentium imponere, & verecundiam, aut pudorem expri-
mere, imo perinaciam omnem expugnare queant. Nolo enim
nisi certissima & invicta Atheismi argumenta proferre; sunt
enim multa alia, quæ tamen Atheum non ita fortiter, sui criminis
convincant, & constringant, quale est, quod dicat alicubi Deum nihil
& tamen omnia esse: eandem enim subvereor responsionem iri adla-
tam, quam in Cabbala & libro מלכות, aliquoties legi, in quo Deus
אין ה, e. nihil appellatur; quod nihil sit rerum creatarum, nihil eo-
rum, quæ nos aliquid esse, dicimus; quum infinitum quoddam sit
אין סוף. Interim magna loquendi ἀκρολογία, & Cabbalismi simul
ac sana-

Fanaticismi harmonia etiam hic perspicitur. C. itaq; 2. aur. par. Quarta
 differentem Bönium inducimus: So man nun will die Sonne und
 Sterner recht betrachten mit ihren Corpus / Wirkungen und Oba-
 lität en/ so findet man recht darinnen das Göttliche Wesen. etc. p. 33
 So man nennet Himmeln und Erden/ Sternen und Elementa und alles
 was darinnen ist / und alles was über allen Himmeln ist / so nennet
 man hie mit den ganzen GOTT / der sich in diesen oberzehlten We-
 sen in seiner Krafft / die von ihm ausgehet/ also Creatürlich (adeoq;
 Deum creatum statuere, non erubet is Fanatice) gemacht hat.
 par. 16. ejusd. Cap. naturam Deum facit, & omnium rerum ma-
 trem vocat, a qua omnia sint facta, & ut ejus verbis utar, daraus alle
 Dinge worden sind. Cap, 23. der Morgenröthe / par. 13 quæ verba, in
 alium tamen finem, antea adduximus. Wann nun dieses geschieht/
 so bistu wie der ganze GOTT ist / der da selber Himmeln / Erde/ Sternen/
 und Elementa ist. Plura adhuc desideras Atheismi argumenta?
 Imo par. 61. C. 23. hæc habes, adhuc putidiora; Die ganze Geburth/
 welche ist aller Himmeln Himmeln / so wohl diese Welt / welche ist in dem
 Leibe des ganzen / (nota easdem Spinozæ voces) so wohl der locus
 der Erden und aller Creaturen / und wo du nur hinsinnest und den-
 cest / das alles zusammen ist GOTT / der Vater / der weder Anfang
 noch Ende hat / und wo du nur hinsinnest und dencest / auch in dem
 kleinsten Circel / den du ertiefen magst / ist die ganze Geburth GOTT-
 es vollständig und undaußhåltlich / und unwiderstreblich. Quum
 possem plurima, unum tantum addo, quia in clara & manifesta re su-
 pervacanea essent verba, idqve p. 40. c. 22. ubi primum in Mosen
 sanctissimum Scriptorem, deinde in nostros Theologos & Do-
 ctiores Lutheranos fanaticæ debachatur, & fulminibus verborum
 more gentis detonat: illos sic compellans: Lasset von euren Wort-
 Band ab: wo ihr nun aus euren vorigen Schrifften könnet erweisen/
 daß ihr den rechten einigen GOTT kennet / wie derselbe sey in Ube und
 Dorne / und was derselbe sey / und könnet beweisen / daß nicht in
 Sternen / Elementen / Erden / Steinen / Menschen / Thieren /
 Würmen / in Laub / Kraut und Gras / in Himmeln und Erden GOTT
 sey / und daß dieses alles nicht GOTT selber sey / und daß mein Geist
 falsch sey / so wil ich der erste seyn / und mein Buch im Feuer verbren-
 nen, etc. Imo hæc flammis digna sunt, Fanatice! sed valeas tandem
 Tibi Tuisqve; ego, cui totus inhorrebit animus, in qua Tuis
 blasphemis scribendis referendisqve trepidat stilus; ego hæc per-

strinxi, non ut manes Tuos & umbras sollicitarem, sed ut, extremam dementiam Tuam miseratus, impietatem Tuam, quam utinam reraſtaſſes! ob oculos ponerem eorum, quos inani pietatis specie præſtrinxisti, & tam vehementer cepisti, ut Tuam Philosophiam pluris, quam Sacram Scripturam faciant: Ultimo, censoriam illam sententiam, quam de Atheis pronuntiat Apost: Rom. I. 22. 23. adjungo, quibus accurate & omnibus numeris Fanaticos Atheisantes describit. *Quandopro sapientibus se reputant, stulti sunt facti: & converterunt gloriam ac majestatem Dei incorruptibilis, in formam hominum corruptibilium, volatili-um, quadrupedum, & reptilium.* His enim omnibus Deum inesse, imo totum mundum Deum esse, conceptis verbis jam jam affirmavit Bõmius, in Deum nimirum crudelis & injurius; menturamque Athei vel maximi implet; quod probare in præsens voluimus, & Fanaticismo Spinozismum, h. e. Atheismum inesse, invictis rationibus monstravimus. Multorum scriptorum auctoritate & suffragio hanc sententiam tueri, quum ipsa res in promptu sit, necesse non habeo; possem enim incorrupta multorum, judicia tam nostrorum, quam peregrinorum Theologorum, afferre, & in partes meas vocare, qui deformitatem hujus sectæ notarunt; ne autem nostrorum judicia, quasi obnoxia, & superstiosa esse, calumpnentur, ut solent, hodierni novatores, ad unum, nunc Woërium, celeberrimum inter Reformatos Theologum, provoco, quem, ut illorum principiis in aliis consentaneum, ita nec in hac parte repudiaverint. Hic vero cum in Bibliotheca sua & Appar. ad controv. Atheorum &c. Bõmium miserrimi & stupidissimi ingenii fanaticum, appellat; tum etiam in pulcherrima de Atheismo dissertatione, quam ut variæ festivæque eruditionis plenam, non possum non in præsens commendare, Fanaticos, Enthusiastas & totam nationem Fanaticam, ab Atheismo non abhorreere, libere & ingenue censet.

§. XXVIII.

Nunc porro declarabo, quanta sit omnium fere opinionum inter Atheos & Fanaticos concordia. Spinozares creatas in statum divinum evehit, easque æternas, intellectuales, indivisibiles esse asserit; sæpiusque in Cartesium invehitur, quod dixerit materiam

riam esse extensam, divisibilem, nihilque a Deo proficisci posse contendit, nisi quod sit Spirituale, æternum, infinitum. Idea quoque dicunt Fanatici, & res materiales ac spirituales misere confundunt, Deo corpus, & rebus materialibus spiritualia attributa affingentes: capite enim 13. in aurora sic loquitur Fanaticus; par: 108. Weil dann nun iho Gott hatte Ewige Creaturen aus sich selber zusammen corporirt &c. Quo circa etiam Cartesio insensibilissimi solent esse Fanatici. Poiretus, quem putares Cartesianum, & ex schola Cartesii illum prodiisse, multi affirmant, tanquam absurdissimum Philosophum Cartesium in scriptis publicis perstringit, mirumque ejus odium in privatis colloquiis præ se fert. Habet sua vitia Cartesius, & egregio inperforatos corpori navos, habet multa, e foro Theologico longe eliminanda & explodenda, quæ Fanaticis hodiernis favent; ita in epistola quadam tomi 1. quam in aliqua dissertatione *de affectu amoris* Upsaliæ habita, allegavi, sed quæ in præsens non succurrit memoriæ, affirmat, hominem posse Deum naturaliter amare; nec ingratum est hodiernis Fanaticis, quod in tract. de animæ passionibus art: 30, dicit Philosophus, hominem absolutum in affectus imperium posse etiam in hac vita exercere. Quæ omnia damno atque proscribo, quantumvis enim sedulo malignæ naturæ fibras evellas, & affectuum radices exstirpare satagas, tamen hinc inde renascuntur, iterum supprimendæ. Verum ut hæc aliæque, non consentanea veræ Theologiæ, improbo, ita alio nomine de Philosophia illum pulchre meritum esse, & recte intellectum, aut emendatum, magno nobis usui & adjumento esse, ad hunc Spinosam & insanum Bönium, ceterosque Fanaticos refellendos & refutandos, ultro confiteor. Hic enim materiam & Spiritum, res natura sua & attributis diversissimas, suis proprietatibus præclare distinxit, ac secrevit, ideæque rerum obscuratas valde & complicatas nimium, feliciter evoluit & explicavit, quas hodierni Fanatici misere confundunt; naturam utpote, Spiritu Sancto fecundam, imprægnatam, informatam, Spiritualem appellantes; Deum vero extensum faciunt & corporeum, inque naturæ penetralia demergunt. Et quum obscurissima hæc Philosophorum turba Chémiam (ab Arab: voce *chima*, occultare, sive: *gidmna*) occultam scientiam, suisque liminibus circumscribendam, cum sacra script: commisceant, & nil nisi ab-

G 3

struas

strusasqvasdam & abditas naturæ qualitates; obscura, caeca, fatua;
& inania nomina cumulent; illorum quæritam studio ignorantiam
bene refutat Cartesius, & singula per suas causas, quæ ad res na-
tura'es pertinent, demonstrari postulat: Id vero ex verbis illius
facile paret in diss: de Methodo; p. 7. *ut facile caverem, ne me un-
quam vel Alchymista, vel Astrologi prædictiones, magi impostura, vel
cujuslibet alterius ex iis, qui videri volunt ea se scire, qua ignorant,
inania jactantia, fallere posset.*

Fanatici verbum divinum, externis signis ac literis expressum
contemnunt, & tanquam otiosas voces ac literas inanes, tradu-
cunt, allegoricos sensus, revelationes solas habent in deliciis, ve-
hementerque commendant; consentit Spinoza ep. XXXIV. p. 504.
Parum, inquit, me movent explicationes, quas vulgares scripto-
res de scriptura adferunt, præsertim si istius sint farina, ut scriptu-
ram sacram, *secundum literam, sensumque externum* sumant. Ita quum
Christum incarnatum esse neget, gratulatur sibi ep. 25. quod illum
non secundum carnem, sed Spiritum noverit. Ita dictum Act: 17:
in Deo moveamur &c; perinde ut Fanatici, explicat insana ratione,
ac interpretatur, in ep: 21, Turcis & ethnicis, aliisque salu-
tis spem consequendæ facit Bômius C. II. par: 23, quem supra alle-
gavimus. Nec illum quidem hic deserit Spinoza, inqviens ep. 49.
Quod autem ad ipsos Turcas & aliquas gentes attinet, Si De-
um cultu justitiæ, & charitate erga proximum adorent, eosdem
Spiritum Christi habere, credo, & salvos esse. In eo quoque
cum Fanaticis, nil nisi simulatam & fallam charitatem loquen-
tibus, mirifice consentit Spinoza, quod puram verbi Dei præ-
dicationem & sacramentorum administrationem, perinde ut
illi, veræ Ecclesiæ signa esse neget, aliasque, quæ omnes hæ-
reticos & paganos in Ecclesiæ communionem admittant, notas
designet ep. 74. Est enim *justitia & charitas unicum & certissi-
mum* veræ fidei Catholicæ signum; & quod in ore Fanatico-
rum frequens est, omnia schismata, non tam ex ardenti reli-
gionis studio, quam vario hominum affectu oriri contendit ep.
LIV. adeoque perinde erga religionem affecti sunt Athei atque
Fanatici; singula non confector, quæ non possunt non germa-
na esse, & invicem similia, quum ex uno fonte, ex una matre,
Cabbalistica philosophia prognata sint.

§. XXIX.

Mirari tamen subit his satanae clientibus, suos non deesse Pa-
nos, qui illos vel excusare, vel a crimine Atheismi purgare satagant.
Wachterus, industriæ ingeniiqve laude alias non defraudan-
dus, Romæ Professor, cum Spinozæ, tum vero maxime Bômi
studiosus est. Hic enim qvum antea in tract: German: de Spino-
ismo in Judaismo, Spinozismum & Cabbalismum acerrime pro-
ligasset, jam pridem sententiam retractans, Elucidarium Cabb-
balisticum dedit in lucem, in qvo mitior tum Cabbalæ, tum Spi-
nozæ censor existit: Recte quidem hic asserit Spinozismum ex
Cabbalismo tanqvã fonte dimanare, licet paulullum differat, qvem-
admodum a fonte suis rivulis diducta aqua. Et Prof. Jene-
sem Doct: Budæum nomine perstringit, qui id in Philosophia
sua Hebr: ausus fuerit negare, ipsumqve Spinozam producit
qvi in epist. ad D. Oldenburg (a qvo reprehendebatur, qvòd na-
turam & Deum in tract. Theol: polit: confunderet) se eadem cum
omnibus antiquis Hebræis & Philosophis sentire, ultro fatetur.
Miramur & nos, tam vehementer hanc defloratam virginem, im-
puram illam Cabbalam adamari a multis; tot licet umbris & fucis
interpolatam, tot nugis deformatam, ut nihil sinceri inesse videa-
tur. Ut vero Spinozam excuset Wachterus, in fine disert. quæ-
dam verba Spinozæ adfert, & tanqvam de egregio divinit, Chri-
sti testimonio, sibi gratulatur, qvòd epist. XXI. æterni Dei filii fa-
ciat mentionem. Sed per filium Dei nihil aliud intelligit Spinoza,
qvam omnes Pagani, æternam sc. Dei sapientiam. At verba ipsa ac-
cipiamus; Dico, inquit, *ad salutem non esse omnino necesse, Christum
secundum carnem noscere, sed de æterno illo filio Dei, b. e. æternæ Dei
sapientia, quæ sese in omnibus rebus, & maxime in mente humanâ,
& omnium maxime in Christo Jesu manifestavit, longe aliter sentien-
dam; hæccine, quælo, tam præclara sunt verba, quibus Spinozæ cau-
sam, quasi faventis Christianismo, defenderet Wachterus? sed ad-
dam, quæ in eadem epist. sequuntur, quæ Wachteri subduxit præ-
posterus in Spinozam affectus. Ceterum, inquit, quod quædam eccle-
sia his addunt, quod DEUS humanam naturam assumeret, monui
expresse, me quid dicant, nescire; imò ut verum fatear, non minus ab-
surde mihi loqui videntur, quam si quis mihi diceret, quod circulus
naturam*

naturam quadrati inuenit; digna Atheo verba! quod vero ad Go-
dofre lum Arnoldum provocet in historia hæreticorum de conver-
sione Spinozæ bene ominantē, nec in invidiam Atheismi Spinozam
vocantem; gratuletur sibi de ejus consensu: nos vero ejus aucto-
ritate non multum movemur, utpote qui non solum de Spinoza,
sed & de aliis pessimis hominibus mitius sentiat, causamque hære-
ticorum strenue defendat & peroret. Quod vero Bōmium attis-
net, mira etiam hic Wachteri est inconstancia, qui cum nugas
Cabbalisticas in Judæis damnet; illas in Bōmio, qui certe plus ve-
neri, quum alijs e Cabbala, aut Christianorum Cabbalisticis
scriptis exfluxit, approbat, commendat, & Bōmium ab omni impie-
tate longe abesse pronuntiat, ad Mori consensum provocans p.
250. p. 3. in tract. supra memorato. Adeo ut magis odio gentis Ju-
daicæ, quam veritatis amore duci videatur, quippe qui etiam veter-
is & sanioris Judaicæ ecclesiæ sapientiam, quam sine dubio in
hortulos suos derivarunt, & sibi injusto titulo transcripserunt
pagani Philolophi, extenuet, antiquitatem ejus imminuat, genti-
umque profanarum mores solum commendat. Hæc enim Di-
kingsonium, ceterosque, qui genti Judaicæ suam antiquitatem, ori-
ginemque omnis sapientiæ recte vindicant, licet nonnunquam li-
beraliores sint erga Hebræos, vehementer perstringit. Utut
vero Bōmium defendat, cedet tamen causa, si æquo judicio illas
rationes æstimare velit, quibus Bōmium Atheismi dudum convi-
cimus: nullo enim colore ejus causa defendi aut commendari pos-
test. DEUS T. O. M. religionem nostram nunc maxime
periclitantem, nobis & posteris quam diutissime
puram conservet!

naturam quadrati in luerit; digna Atheo verba!
 dotre lum Arnoldum provocet in historia hære-
 sione Spinozæ bene ominantē, nec in invidiam
 vocantem; gratuletur sibi de ejus consensu
 ritate non multum movemur, utpote qui
 sed & de aliis pessimis hominibus mitius
 ticorum strenue defendat & peroret,
 net, mira etiam hic Wachteri est in
 Cabbalisticas in Judæis damnet; illa
 neni, quum aliis e Cabbala, au-
 scriptis exfluxit, approbat, comm-
 tare longe abesse pronuntiat,
 250. p. 3, in tract. supra memo-
 daicæ, quam veritatis amore
 ris & sanioris Judaicæ es-
 hortulos suos derivarunt
 pagani Philosophi, exte-
 umq; profanarum mo-
 kingstonium, cetero-
 ginemque omnis
 liberaliores sint e-
 vero Bōmum d-
 rationes æstima-
 eimus; nullo
 test. D-
 p-
 religionem nostram nunc maxime
 obis & posteris quam diutissime
 uram conservet!

